

UDK 929Vuković, S.
[262.14:329] (497.5)“18”
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 11. siječnja 2015.
Prihvaćeno za objavljivanje: 14. travnja 2015.

SABORSKI RAD KATOLIČKIH SVEĆENIKA U DRUGOJ POLOVICI 19. STOLJEĆA – PRIMJER STJEPANA VUKOVIĆA (1813. – 1871.)

Ana BIOČIĆ, Zagreb

Autorica je u radu na osnovi neobjavljene arhivske građe (Spomenica Župe sv. Marije Magdalene Ivanec, Hrvatski državni arhiv), objavljene arhivske građe (Dnevnici Sabora i Saborski spisi), periodike i relevantne literature prikazala biografske podatke katoličkog svećenika Stjepana Vukovića, ivanečkog župnika, zagrebačkog kanonika, saborskog zastupnika i člana niza istaknutih gospodarskih i kulturnih institucija 19. stoljeća. Detaljnom analizom Vukovićevih saborskih govora dala je uvid u njegova interesna područja, a komparacijom potonjih pokazala njegovu političku dosljednost.

KLJUČNE RIJEČI: *Stjepan Vuković, Sabor, katolički svećenici, Trojedna kraljevina, modernizacijski procesi, crkvena povijest, 19. stoljeće.*

Uvod

Tijekom 19. stoljeća, nakon prvog građanskog sabora 1848. godine, izborni je zakon u Trojedinj kraljevini često mijenjan, ali glavne su mu odrednice ostale iste: niz cenzusa (obrazovni, starosni, imovinski, domicilni, profesionalni), javno glasanje, osobno izborno pravo, posredni i neposredni izbori, većinski izborni sustav. Sudjelovanje katoličkih svećenika u radu Sabora Trojedne kraljevine u navedenom razdoblju već je bilo uobičajeno, napose pripadnika viših crkvenih struktura koji su od srednjeg vijeka sudjelovali u njegovu radu kao predstavnici prvog staleža.¹ Štoviše, zastupnička je prisutnost klera nakon

¹ Više o povijesti Hrvatskog sabora vidjeti u: Ivan BEUC, *Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj (1527-1945)*, Zagreb, 1969.; ISTI, *Povijest institucija državne vlasti Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije: pravno-povijesne studije*, Zagreb, 1985.; *Hrvatski sabor*, (ur. Željko SABOL), Zagreb, 1994.; *Hrvatski sabor*, (ur. Neven BUDAK), Zagreb, 2010. O povijesti Sabora od 1860. godine nadalje: Martin POLIĆ, *Parlamentarna povijest Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije sa bilješkama iz političkoga, kulturnoga i društvenoga života. Od godine 1860. do godine 1867.*, I, Zagreb, 1899.; *Isto, Od godine 1867. do godine 1880.*, II, Zagreb, 1900.; Agneza SZABO, *Središnje institucije Hrvatske u Zagrebu 1860-1873.*, sv. I, Zagreb,

1848. godine propisana izbornim zakonima jer je dio katoličkih svećenika pripadao u virilne saborske članove. U drugoj polovici 19. stoljeća u skupinu virilnih članova ulazili su: zagrebački nadbiskup, biskupi, mitropolit donjokarlovački i prior vranski. Uz virilne članove, katolički su svećenici često birani za saborske zastupnike, što je bila izravna posljedica njihova društvenog angažmana, ali i obrazovanja (tada je još uvijek bio nizak udio obrazovanih ljudi). Upravo je takav primjer zagrebački kanonik i ravnatelj plemićkog konvikta Stjepan Vuković, tri puta izabran za saborskog zastupnika.

Cilj je ovoga rada sustavno rekonstruirati biografske podatke o svećeniku Stjepanu Vukoviću, a zatim kronološki prikazati njegovo djelovanje unutar Sabora Trojedne kraljevine. Potom, komparacijom njegova rada na različitim zasjedanjima uvidjeti je li ostao politički dosljedan i jesu li ga zanimale iste teme. Također se sustavnom analizom Vukovićeve rada stječe uvid u stavove jednog svećenika o političkim pitanjima i modernizacijskim procesima u drugoj polovici 19. stoljeća, što će poslužiti daljnjim komparativnim studijama.

Stjepan Vuković – biografski podatci

Stjepan Vuković rođen je u Ivancu dana 21. prosinca 1813. godine.² Nakon školovanja u Varaždinu i Zagrebu, tonzuru i četiri niža reda primio je 1834. godine, a prve su mu službe bile: služba kapelana u Bjelovaru i Suhomdolu te od 1843. godine služba župnika u Ivancu. Početkom šezdesetih godina izabran je za zamjenika arhiđakona gornje-varaždinskog okružja³ i za opata sv. Jurja kraj Senja.⁴ Djelovao je u Ivancu kao član i predsjednik podružnog odbora Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva.⁵ Tijekom vršenja službe župnika u Ivancu bio je aktivan ne samo u gospodarskim pitanjima nego i u politici. Održao je pozdravni govor novoimenovanom županu Varaždinske županije Kolomanu Bedekoviću Komorskom te je bio saborski zastupnik.⁶ Bavio se i drugim poslovima u svojoj župi.⁷ Nakon više od 20 godina, točnije 1868. godine, napušta Ivanec i imenovan je, te 18. studenog iste godine i instaliran, zagrebačkim kanonikom i ravnateljem konvikta.⁸ U *Pozoru* su optužili Vukovića da je od 1864. godine molio zagrebački kanonikat, potom je tražio

1987.; Ivo PERIĆ, *Hrvatski državni sabor 1848.-2000.*, sv. 2, Zagreb, 2000.; Neda ENGELSFELD, *Povijest Hrvatske države i prava. Razdoblje od 18. do 20. stoljeća*, Zagreb, 2002.

² Više o Stjepanu Vukoviću vidjeti u: *Spomenica župe Sv. Marije Magdalene Ivanec*, za 1843. godinu; *Schematismus cleri archi-dioecesis Zagrabienensis pro anno a Christo nato 1870.*, Zagrabiae; Ljudevit IVANČAN, *Podatci o zagrebačkim kanonicima od godine 1193. do 1924.*, sv. 3, Zagreb, 1924., str. 1016; Ana BIOČIĆ, *Djelovanje katoličkih svećenika u sazivu Sabora Trojedne kraljevine od 1868. do 1871. godine*, doktorska disertacija obranjena na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2014., str. 173–175.

³ *Zagrebački katolički list*, god. 13, br. 8, Zagreb, 20. veljače 1862., str. 63.

⁴ Podatak o imenovanju opatom u: *Zagrebački katolički list*, god. 20, br. 25, Zagreb, 24. lipnja 1869., str. 198, a podatak o investiranju koje je učinio biskup Ivan Kralj u: *Isto*, god. 20, br. 29, Zagreb, 22. srpnja 1869., str. 230.

⁵ Agneza SZABO, *Središnje institucije Hrvatske u Zagrebu*, sv. II, Zagreb, 1988., str. 248.

⁶ *Narodne novine*, god. 33, br. 183, Zagreb, 10. kolovoz 1867. godine.

⁷ Godine 1852. daje u *Narodnim novinama* oglas o iznajmljivanju kuće u blizini Ivanca, a isto je učinio u siječnju 1854. godine kao tutor maloljetne Marie Kovačoci iz Cerja. Bilo je više oglasa takva sadržaja u *Carsko-kr. službenim narodnim novinama*. *Carsko-kr. službene narodne novine*, god. 20, br. 15, Zagreb, 19. siječnja 1854.

⁸ Iz *Spomenice župe Sv. Marije Magdalene Ivanec*, za 1868. godinu.

mjesto školskog savjetnika i na kraju se 1867. godine »otimao« za mjesto upravitelja Đakovačke biskupije.⁹ Vuković je poslao očitovanje u *Narodne novine* u kojem je svaku optužbu taksativno pobio. Štoviše, napomenuo je kako je isto očitovanje poslao 25. lipnja u *Pozor*, ali ga uredništvo nije htjelo objaviti.¹⁰ Budući da je *Pozor* bio glasilo narodnjaka, njegovih političkih oponenta, moguće je da nisu htjeli objaviti demanti.

Tijekom Vukovićeva ravnateljstva konviktom kralj Franjo Josip je, u sklopu svog posjeta Zagrebu 1869. godine, posjetio đачko sjemenište i odlikovao Vukovića redom željezne krune III. razreda.¹¹

Vukovićeva političko opredjeljenje razvidno je još iz njegovih mladenačkih dana kada se istaknuo među mađaronima. U korespondenciji Ljudevita Gaja spominje se kako je 1848. godine aktivno sudjelovao u širenju unionističke propagande na selu.¹² Svoje je unionističko opredjeljenje nastavio i tijekom zasjedanja Sabora Trojedne kraljevine kao zastupnik kotara Ivanec 1861., 1865. – 1867. i 1868. – 1871. godine.

Zanimanje za gospodarstvo, posebice urbarske odnose i zadruge, pokazao je svojim saborskim govorima, ali i drugim aktivnostima – izabran je za predsjednika podružnice Gospodarskog društva u Varaždinu 29. lipnja 1851. godine.¹³ Prilikom izbora okarakterizirali su Vukovića kao pisca koji se bavi gospodarskim temama i koji nastoji unaprijediti gospodarstvo.¹⁴ Doista se trudio unaprijediti gospodarstvo i potaknuti njegov razvoj – bio je iznimno angažiran 1857. godine uoči gospodarske izložbe koja se održala u Beču, a na kojoj su sudjelovali predstavnici Trojedne kraljevine. Zahvaljujući njegovom angažmanu u vidu poticanja gospodarstvenika oglasima i molbama da sudjeluju na izložbi, poslano je više predmeta na izložbu (rakija, vino, kukuruz, predena svila, kameni ugljen, itd.).¹⁵

Zanimao se također za prosvjetu i kulturni rad. U tom kontekstu valja navesti da je bio povjerenik Društva za povjesnicu jugoslavensku (1859. – 1860.), te jedan od utemeljitelja Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (1861.), Društva sv. Jeronima (1869.) i Narodnog muzeja.¹⁶ Pokazao je inicijativu za izdavanje propovijedi *Propovjednik za keršćansko-katolički puk*, a sva zarada trebala je biti namijenjena zakladi nemoćnih svećenika Zagrebačke nadbiskupije.¹⁷ Edicija je trebala početi izlaziti 1856. godine, a godinu dana kasnije autor članka u *Carsko-kr. službenim narodnim novinama* čudio se kako se još ništa nije znalo o Vukovićevim propovijedima, pa se može zaključiti da je taj pokušaj propao.¹⁸

⁹ *Pozor*, god. 6, br. 141, Zagreb, 22. lipnja 1867. godine.

¹⁰ *Narodne novine*, god. 33, br. 156, Zagreb, 10. srpanj 1867. godine.

¹¹ *Narodne novine*, god. 35, br. 60, Zagreb, 15. ožujka 1869.; *Građa za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*, pribrao i uredio Antun CUVAJ, sv. 5, Zagreb, 1910., str. 343–344.

¹² Josip HORVAT – Jakša RAVLIĆ, »Pisma Ljudevitu Gaju«, u: *Građa za povijest književnosti Hrvatske*, (ur. Stjepan MUSULIN), sv. 26, Zagreb, 1956., str. 81, 101–103.

¹³ *Narodne novine*, god. 17, br. 195, Zagreb, 26. kolovoza 1851.

¹⁴ *Isto*, god. 17, br. 177, Zagreb, 2. kolovoza 1851.

¹⁵ *Carsko-kr. službene narodne novine*, god. 23, br. 72, Zagreb, 30. ožujka 1857.

¹⁶ A. SZABO, *Središnje institucije Hrvatske u Zagrebu*, sv. II, str. 248.

¹⁷ *Carsko-kr. službene narodne novine*, god. 21, br. 87, Zagreb, 16. travnja 1855.

¹⁸ *Isto*, god. 23, br. 69, Zagreb, 26. ožujka 1857.

Posebno je zapažen njegov rad u obrazovnom sustavu i širenju prosvjete. Zaslužan je za otvaranje novih škola i poznato je da je vršio službu kotarskog školskog nadzornika.¹⁹ Bio je nadzornik škola gornjovaraždinskog kotara 1866.²⁰ i 1867. godine te ravnatelj mjesne škole.²¹ Navedene 1867. godine otvorio je dvije ženske škole, a jedna od njih je otvorena u Petrijancima krajem listopada.²² Također je od 1866. godine bio aktivan član učiteljske *Zadruga*.²³ Godinu dana nakon učlanjenja povećao je broj njezinih članova u kotaru Ivanec gdje je bio župnik.²⁴

Poznata je njegova spremnost pružati financijske, ali i druge vidove pomoći raznim institucijama. Na sjednici ravnateljstva Društva za povestnicu i starine Jugoslavije, održanoj 26. lipnja 1856. godine, potvrđeno je kako je Vuković darovao Društvu i Narodnom muzeju kip Blažene Djevice Marije i raspela te knjigu zagrebačkog biskupa Petra Petretića *Hrvatska evanđelja*, tiskanu 1651. godine u Grazu.²⁵ Poglavarstvo grada Varaždina mu se javno, pismom, zahvalilo na zemljišno-rasteretnoj darovnici za zakladu za uboge u iznosu od 105 forinti.²⁶ Darovao je također 200 forinti za osnutak JAZU-a.²⁷ Zanimljivo je da je Vuković poslao deset vjedara vina za mornare koji su se borili u bitci kod Visa 1866. godine.²⁸

Vuković je umro u petak 30. lipnja 1871. godine u toplicama u Topuskom.²⁹ U narodnjačkom *Braniku* za njegov su politički rad napisali da je bio vjeran službenik unionista i Levina Raucha. Štoviše, ustvrdili su kako je upravo zbog svoje »bezuovjetne privrženosti Mađarom i Rauchovoj vladavini« 1868. godine napredovao od ivanečkog župnika do kanonikata u Zagrebu, opata sv. Gjurgja kod Senja, viteza reda željezne krune i ravnatelja plemićkog konvikta. Ipak, napomenuli su kako su imenovanjem Josipa Mihalovića zagrebačkim biskupom zahladnjeli njegovi odnosi s Mađarima.³⁰ Bez obzira na njegovo političko opredjeljenje jasno je da je Stjepan Vuković bio osoba širokog interesa, a njegov rad vezan uz prosvjetu i gospodarstvo dokazuje da se bavio, u tadašnjoj Europi, aktualnom problematikom, što će se pokazati i u njegovu saborskom radu.

¹⁹ *Prilozi za kulturnu povijest hrvatskog svećenstva. Rad svećenstva na školskom-prosvjetnom planu*, (ur. Fran PLEVNJAK), Zagreb, 1910., str. 411.

²⁰ U oglasu za popunjenje ispražnjenog mjesta učitelja u Ivancu piše kako se kandidati trebaju javiti župniku S. Vukoviću, školskom kotarskom nadzorniku. U: *Narodne novine*, god. 32, br. 196, Zagreb, 27. kolovoza 1866.

²¹ *Narodne novine*, god. 33, br. 224, Zagreb, 30. rujna 1867.

²² Podatke o mjestu otvaranja druge škole nisam našla. *Isto*, god. 33, br. 252, Zagreb, 2. studenoga 1867.

²³ Zapisnik 10. sjednice upravljujućeg odbora učiteljske *Zadruga* održan 31. ožujka 1866. u: *Narodne novine*, god. 32, br. 83, Zagreb, 11. travnja 1866.

²⁴ *Narodne novine*, god. 33, br. 223, Zagreb, 28. rujna 1867.

²⁵ *Carsko-kr. službene narodne novine*, god. 22, br. 157, Zagreb, 9. srpnja 1856.

²⁶ *Isto*, god. 25, br. 82, Zagreb, 11. travnja 1859.

²⁷ U: *Saborski spisi Sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od god. 1861., Zaključci saborski* (dalje: *Saborski spisi 1861., Zaključci saborski*), sv. 1, Zagreb, 1862., str. 136.

²⁸ *Narodne novine*, god. 33, br. 186, Zagreb, 13. kolovoza 1866.

²⁹ *Branik*, god. 1, br. 81, Sisak, 3. srpnja 1871.

³⁰ Josip Mihalović (1814. – 1891.) zagrebački nadbiskup rodom iz Torde u Banatu, hrvatski jezik je počeo učiti tek kada je imenovan zagrebačkim nadbiskupom. Odgojem i političkim uvjerenjima Mađar, bio je pristaša unionista, a za povijest Zagrebačke biskupije značajan je kao obnovitelj katedralne crkve. Više u: Olga MARUŠEVSKI, »Josip Mihalović«, *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb, 1995., str. 475–478.

Saborski rad Stjepana Vukovića

Stjepan Vuković je tijekom svog života tri puta biran za saborskog zastupnika, a sva tri puta izabran je u kotaru Ivanec Varaždinske županije. Radilo se o zasjedanju Sabora 1861., 1865./67. i 1868./71. godine. Iako je biran tri puta, 1865./67. godine³¹ nije sudjelovao u radu Sabora zbog bolesti.³² Na tom je zasjedanju zabilježeno tek da je izabran u peti verifikacijski odsjek,³³ te da je položio mandat zbog lošeg zdravlja na saborskoj sjednici održanoj u veljači 1866. godine.³⁴

Premda je 1871. godine Vuković bio ozbiljno bolestan, ipak se kandidirao za saborskog zastupnika, no bezuspješno.³⁵ U tisku se špekuliralo hoće li se zbog bolesti prijaviti ili neće,³⁶ a špekulacije su prekinute nakon što se kandidirao kao vladin predstavnik, odnosno unionist, u kotaru Ivanec Varaždinske županije.³⁷ U konačnici je pobijedio pristaša narodnjaka, također katolički svećenik Mavro Broz, unatoč politički nekorektnom djelovanju unionista.³⁸ Potonji su prilikom izbora vršili pritisak na tamošnje birače za izbornika, a kotarski sudac Martin Barabaš, prema natpisima iz *Branika*, prijetio je narodnjacima zatvorom i nije im dopustio razgovarati s narodom.³⁹

Stjepan Vuković na zasjedanju Sabora 1861.

Stjepan Vuković je proglašen saborskim zastupnikom kotara Ivanec na Županijskoj skupštini održanoj u Varaždinu 8. travnja 1861. godine.⁴⁰ Nakon proglašenja dio se građana i izbornika žalio na rezultate izbora jer su tvrdili da izbornici nisu bili propisno obaviješteni o mjestu i vremenu održavanja izbora i da se zbog kratkog vremena nisu mogli savjetovati s narodom za koga glasovati. U Županijskoj skupštini je prijedlog o provođenju novih izbora odbijen.⁴¹

Vuković je sudjelovao u radu Sabora od samoga početka. Prvo je izabran u peti verifikacijski odbor, a ti su odbori ustanovljeni radi lakše provjere zastupničkih vjerodajnica (međusobno su vršili provjeru).⁴² Nakon uspješno provjerene saborske vjerodajnice, verificiran

³¹ Budući da je *Pozor* obustavljen nakon treće opomene 11. siječnja 1864. godine i nije izlazio sve do 14. studenog 1865. godine, ne nalazimo detaljnije podatke o izborima održanim prije zasjedanja Sabora 1865. godine. U *Narodnim novinama* nisu toliko detaljno izvještavali o izborima, ipak riječ je o službenim novinama. Više o *Pozoru* u: Josip HORVAT, *Povijest novinstva Hrvatske 1771-1939*, Zagreb, 1962., str. 215, 225–226.

³² *Kronologički i alfabetski našastari k stenografskim zapisnicima Sabora Kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije za trogodište 1865-1867.*, Zagreb, 1901., str. 638.

³³ *Dnevnik Sabora Trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije 1865/7.* (dalje: *Dnevnik Sabora 1865/7.*), Zagreb, 1867., str. 9.

³⁴ *Isto*, str. 295.

³⁵ *Branik*, god. 1, br. 19, Sisak, 18. travnja 1871.

³⁶ *Isto*, god. 1, br. 23, Sisak, 22. travnja 1871.

³⁷ *Isto*, god. 1, br. 39, Sisak, 11. svibnja 1871.

³⁸ *Isto*, god. 1, br. 47, Sisak, 20. svibnja 1871.

³⁹ *Isto*, god. 1, br. 43, Sisak, 15. svibnja 1871.

⁴⁰ *Pozor*, god. 2, br. 82, Zagreb, 10. travnja 1861. godine.

⁴¹ *Isto*, god. 2, br. 84, Zagreb, 12. travnja 1861. godine.

⁴² Na 2. saborskoj sjednici održanoj 17. travnja 1861. godine u: *Dnevnik Sabora Trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije 1861.* (dalje: *Dnevnik Sabora 1861.*), Zagreb, 1862., str. 16.

je za saborskog člana.⁴³ Potom je izvlačenjem (»žrebanjem«) izabran u drugi saborski odsjek, od ukupno pet odsjeka organiziranih da bi zastupnici unutar njih, prije same saborske debate, proučili tematiku koju su trebali raspraviti.⁴⁴

Prvi prijedlog koji je Vuković tijekom tog saborskog zasjedanja uputio bio je da sve gorne i činežne⁴⁵ daće preko otkupa prestanu.⁴⁶ Dakle, Vuković se zauzeo za rješavanje urbarskih odnosa, konkretno daća koje su bivši kmetovi plaćali bivšoj vlasteli, a koje su ostale još iz razdoblja feudalizma.⁴⁷ Premda je ukidanje feudalnih odnosa stupilo na snagu 1848. godine, ono nije u potpunosti provedeno još godinama kasnije, a neke su daće ostale na snazi.⁴⁸ Prijelaz iz feudalnih u građanske društveno-gospodarske odnose osim što je bio spor, bio je i popraćen nizom problema – borba za korištenje i posjedovanje šuma, pašnjaka ili vinograda, dugotrajni zemljišnorasteretni postupak, segregacije ili komasacije. Posljedice navedenih promjena bile su problematične za društvo: propadanje zadruga i sitnog gospodarstva te društveno raslojavanje, a to je dovodilo do siromaštva i nezadovoljstva na selu koje se očitovalo u pobunama seljaka.⁴⁹ Upravo je zbog navedenog jasno zašto je Vuković svratio pažnju na problem neriješenih urbarskih odnosa i zaostalih daća.⁵⁰ Saborski administrativni odbor je, razmotrivši Vukovićeve prijedlog o državnom otkupu gornih i činežnih daća, odlučio da je prijedlog nepraktičan i neizvediv te je iznio vlastiti prijedlog.⁵¹

Sljedeći je Vukovićeve prijedlog bio da novine *Agrammer Zeitung* prestanu biti službene novine.⁵² Iako je *Agrammer Zeitung* još 1849. godine prestao biti službeni list, jer su *Narodne novine* preuzele tu ulogu za Hrvatsku i Slavoniju, *Agrammer Zeitung* ostaju polu-službeno glasilo.⁵³

⁴³ Na 3. saborskoj sjednici održanoj 20. travnja 1861. godine u: *Isto*, str. 19.

⁴⁴ Na 7. sjednici održanoj 26. travnja 1861. godine u: *Isto*, str. 37.

⁴⁵ Činežne daće su daće na činženim zemljama (njemački *Zins*, latinski *census* znači danak). Radi se o izvanselišnim dijelovima posjeda koje su činženjacima (cenzualistima) davani na uporabu uz obvezu plaćanja daće *činž* u naturi ili novcu. Više u: »činžene zemlje«, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13405> (zadnje posjećeno 17. ožujka 2015.).

⁴⁶ Na 11. saborskoj sjednici održanoj 15. svibnja 1861. godine u: *Dnevnik Sabora 1861.*, str. 86.

⁴⁷ Vukovićeve prijedlog u potpunosti u: *Saborski spisi Sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od god. 1861.* (dalje: *Saborski spisi 1861.*), sv. 2, Zagreb, 1862., str. 56.

⁴⁸ Više o odnosima u agraru u drugoj polovici 19. stoljeća pogledati u: Dragutin PAVLIČEVIĆ, »Seljačke bune i nemiri u središnjoj Hrvatskoj šezdesetih godina 19. stoljeća«, *Historijski zbornik*, god. 33/34, br. 1, Zagreb, 1980/81., str. 13–50; Vladimir STIPETIĆ, »Gospodarski rast Hrvatske i središnje Europe između 1850. i 1913. godine«, *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Razred za društvene znanosti*, god. 478, knj. 37, Zagreb, 1999., str. 81–133, ovdje, str. 86–88, URL: <http://dizbi.hazu.hr/?sitetext=107> (zadnje posjećeno 20. siječnja 2015.).

⁴⁹ Više o socioekonomskim razlozima pobuna i samom tijeku pobuna na selu u: Dragutin PAVLIČEVIĆ, »Hajdučija u Hrvatskoj 60. godina 19. stoljeća«, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, vol. 20, br. 1, Zagreb, 1987., str. 129–158.

⁵⁰ O pokušaju rješavanja urbarskih odnosa i problema propadanja zadruga u doba apsolutizma svjedoče dva patenta iz ožujka 1853. i svibnja 1857. godine, kojima se problem nije riješio. Više o pokušajima rješavanja urbarskih odnosa u: Dragutin PAVLIČEVIĆ, »Seljačke bune i nemiri u središnjoj Hrvatskoj šezdesetih godina 19. stoljeća«, str. 16–18; Mirjana GROSS, *Počeci moderne Hrvatske. Neoapsolutizam u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji 1850-1860.*, Zagreb, 1985., str. 164–175.

⁵¹ *Saborski spisi Sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od god. 1861.* (dalje: *Saborski spisi 1861.*), sv. 3, Zagreb, 1862. str. 216.

⁵² Na 16. saborskoj sjednici od 28. svibnja 1861. godine u: *Dnevnik Sabora 1861.*, str. 133.

⁵³ *Agramer politische Zeitung* počinju izlaziti u Zagrebu 1830. godine te prestaju izlaziti 1919. godine, a prošle su različite faze. Do 1845. godine podržavali su mađarone i vladu dok je glavni urednik bio Franz Stauduar.

U svojem je prijedlogu Vuković napisao kako je potaknut činjenicom da se hrvatskim jezikom služe političke i sudbene vlasti, stoga njihovi zaključci i odredbe trebaju biti tiskane na hrvatskom jeziku. Do tada su bile objavljivane na hrvatskom jeziku u *Narodnim novinama* i na njemačkom jeziku u *Agrammer Zeitungu*, a to je bio nepotreban dvostruki trošak. Također je napomenuo da su se na njemačkom jeziku odredbe mogle objavljivati umjesto u *Agrammer Zeitungu* u *Narodnim novinama* i njemačkim novinama. Problematizirao je postojanje njemačkog službenog lista u Trojednoj kraljevini jer je držao da je time spriječen razvoj hrvatskog jezika. Taj prijedlog, tijekom zasjedanja Sabora, nije došao na dnevni red.

Potom je na sljedećoj saborskoj sjednici predložio da ožive županijski sudbeni stolovi.⁵⁴ Upozorio je u svojoj molbi kako je to glavni preduvjet za potpunu autonomiju županija.⁵⁵ Odlučeno je da se prijedlog stavi na dnevni red, a prije da ide na raspravu u odsjeke.

Problem s organiziranjem sudstva javio se nakon 1848. godine kada su provedene odredbe u smislu modernizacije, a njihova je svrha bila ukidanje patrimonijalnog sudstva. U vrijeme neoapsolutizma primjenjivao se austrijski *Opći građanski zakonik* te austrijsko kazneno pravo i postupak čime se htjelo stati na kraj kaotičnom stanju u sudstvu nastalom nakon 1848. godine. Ipak, prema izvještaju banskog zamjenika Josipa Šokčevića, u proljeće 1858. godine, sudstvo je još uvijek bilo u neredu, posebice u Slavoniji.⁵⁶

Vukovićev je prijedlog o županijskim sudovima prihvaćen i donesena je zakonska osnova čl. LXXX u kojoj pod točkom *a* stoji da se što prije trebaju uvesti županijski sudbeni stolovi, a ukinuti postojeći kraljevski sudbeni stolovi i urbarski sudovi.⁵⁷

Osim gospodarskih problema uzrokovanih promjenama 1848. godine, aktualan je bio također problem neriješenih odnosa s Kraljevinom Ugarskom. Naime, Sabor je 1848. godine prihvatio odluku bana Josipa Jelačića o prekidu državno-pravnih veza Trojedne kraljevine s Ugarskom, osim veze preko zajedničkog vladara.⁵⁸ Budući da u vrijeme neoapsolutizma Hrvatski sabor nije sazivan, pred Saborom iz 1861. godine našla se zadaća riješiti odnose s Ugarskom, ali i odrediti stav prema Carevinskom vijeću.⁵⁹ Car je u svojim

Nakon promjene u uredništvu, dolazi Čeh Josip Praus, list podupire narodnjačku politiku do 1850. godine. Povratkom Stauduara postaje poluslužbeno glasilo. Više u: Josip HORVAT, *Povijest novinstva Hrvatske 1771.-1939.*, str. 80, 171-172, 199, 237, 390; Tomislav MARKUS, »Otpor centralizaciji i germanizaciji u banskoj Hrvatskoj 1850. godine«, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, sv. 17, Zagreb, 1999., str. 143.

⁵⁴ Na 17. saborskoj sjednici od 29. svibnja 1861. godine u: *Dnevnik Sabora 1861.*, str. 141.

⁵⁵ Cijeli prijedlog u: *Saborski spisi 1861.*, sv. 2, str. 90.

⁵⁶ O stanju u pravosuđu u vrijeme neoapsolutizma vidjeti u: M. GROSS, *Počeci moderne Hrvatske*, str. 100–115.

⁵⁷ Cijeli zakon u: *Saborski spisi 1861.*, *Zaključci saborski*, sv. 1, str. 72.

⁵⁸ Više o događajima tijekom 1848. godine i neposredno prije vidjeti u: Jaroslav ŠIDAK, *Studije iz hrvatske povijesti za revolucije 1848-49*, Zagreb, 1979.; Petar KORUNIĆ, »Hrvatski nacionalni i politički program 1848/49. godine. Prilog poznavanju porijekla hrvatske nacije i države Hrvatske«, *Povijesni prilozi*, br. 11, Zagreb, 1992., str. 179–252; ISTI, »Hrvatski nacionalni program i društvene promjene za revolucije 1848/49. godine«, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, vol. 31, br. 1, Zagreb, 1998., str. 9–39; Tomislav MARKUS, *Hrvatski politički pokret 1848-1849. godine. Ustanove, ideje, ciljevi, politička kultura*, Zagreb, 2000.; Vlasta ŠVOGER, »Zagrebački liberalni tisak o preobrazbi hrvatskoga gospodarstva i izgradnji modernoga kapitalističkoga gospodarskog sustava 1848.-1852.«, *Povijesni prilozi*, br. 28, Zagreb, 2005., str. 173–197.

⁵⁹ Car Franjo Josip I. je vraćanjem ustavnosti 1860. godine uveo i Carevinsko vijeće, koje je u svojoj nadležnosti imalo sve poslove vanjske politike, vanjske trgovine, vojske i financija, čime je nadležnost zemaljskih sabora znatno umanjena.

otpisima Saboru Trojedne kraljevine tražio da riješi državopravne odnose s Ugarskom te da pošalje predstavnike u Carevinsko vijeće.⁶⁰

O važnom pitanju slanja predstavnika u Carevinsko vijeće, Vuković se nije u sabornici izjasnio.⁶¹ No, kada se raspravljalo o odnosu Trojedne kraljevine i Ugarske, Vuković je aktivno sudjelovao. Iako se o odnosu Trojedne kraljevine i Ugarske raspravljalo, na kraljev zahtjev u dopisu od 26. veljače 1861. godine, od 17. lipnja 1861. godine, Vuković je istupio desetak dana kasnije. Počeo je govor hvaleći tekovine svoga vremena – osobno pravo koje je za njega bilo najplemenitije uz kršćanstvo i humanizam. Objasnio je kako se osobno pravo zasniva na narodnosti i ustavnoj slobodi čime je pokazao dobro razumijevanje tekovina modernizma.⁶² Uočio je kako je pitanje narodnosti u tadašnjoj Europi bilo iznimno aktualno čime je, pak, pokazao poznavanje situacije u europskim zemljama. Ocijenio je kako su austrijske zemlje prihvatile osobna prava narodnosti i ustavne slobode, dok su zemlje ugarske krune tek trebale urediti »ovo socijalno« pitanje, baš kao i Trojedna kraljevina. Ovdje je očito mislio na Austriju kao mogući model oblikovanja nacije jer u Trojednoj kraljevini nacionalno pitanje još nije bilo riješeno zbog teritorijalne i upravno-administrativne razjedinjenosti.

Svratio je pozornost na geopolitički položaj Trojedne kraljevine – na jugoistoku i istoku Turci, na jugozapadu Talijani, na sjeverozapadu Nijemci te na sjeveroistoku Mađari pomiješani sa Slavenima i Rumunjima. Držao je od svih navedenih Mađare najmanje pogibeljnim za hrvatsku slobodu i narodnost, a kao dokaz je naveo savez Hrvata i Mađara od prije 700 godina. Prilikom saveza s Ugarskom, Hrvatska i Slavonija sačuvale su svoju ustavnu slobodu kao i svoje teritorije koji su joj kasnije oduzeti (Dalmacija, Vojna krajina). Jasno se izrazio za savez s Mađarima, iako je izjavio da bi bio najsretniji kada bi Trojedna kraljevina mogla samostalno egzistirati, bez ikakvog saveza.⁶³

Potom je predložio izmjenu prijedloga osrednjeg odbora o savezu s Ugarskom.⁶⁴ Osrednji je odbor predložio »još bližji« savez s Ugarskom tek kada Ugarska »bezuvjetno« prizna neovisnost, samostalnost i teritorijalnu cjelovitost Trojedne kraljevine. Dogovor se trebao postići na neutralnom području preko delegacija poslanih iz oba sabora. Također je u prijedlogu utvrđeno kako su 1848. godine sve veze između dviju kraljevina prekinute.⁶⁵ Jasno da Vuković, kao član unionističke stranke, nije mogao pristati na takvu formulaciju, pogotovo zato što je temeljna razlika između narodnjaka i unionista bila upravo u poimanju prekida veza s Ugarskom 1848. godine – unionisti su tvrdili da veze Hrvatske i Ugarske tada nisu bile prekinute, a isto su tvrdili i Mađari.

⁶⁰ Više o Saboru iz 1861. godine u: A. SZABO, *Središnje institucije Hrvatske u Zagrebu*, sv. I, str. 25–39; Ferdo ČULINOVIĆ, »Sabor Hrvatske od 1861.«, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Odjel za društvene nauke*, knj. 14, Zagreb, 1967., str. 77–210; Hodimir SIROTKOVIĆ, »Izborni red za Sabor od 1861. godine i provođenje izbora«, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Odjel za društvene nauke*, knj. 14, Zagreb, 1967., str. 211–276; Jaroslav ŠIDAK, et. al., *Povijest hrvatskog naroda g. 1860-1914.*, Zagreb, 1968., str. 19–25.

⁶¹ O tome se raspravljalo na nekoliko saborskih sjednica u srpnju i kolovozu 1861. godine.

⁶² Na 29. saborskoj sjednici od 28. lipnja 1861. godine u: *Dnevnik Sabora 1861.*, str. 305–306.

⁶³ *Isto*, str. 306.

⁶⁴ U *Pozoru* su donijeli cijeli Vukovićev govor, no nisu ga komentirali. U: *Pozor*, god. 2, br. 148, Zagreb, 1. srpnja 1861. godine.

⁶⁵ Prijedlog osrednjeg odbora u: *Dnevnik Sabora 1861.*, str. 170–171.

Osim prijedloga odbora u *Dnevniku Sabora* postoji i prijedlog zastupnika grada Zagreba. U njihovu je prijedlogu izostavljen dio u kojem Ugarska prvo mora »bezuvjetno« priznati neovisnost, samostalnost i teritorijalnu cjelovitost Trojedne kraljevine. Također nisu uvjetovali da odbori za pregovore moraju biti odaslani iz Sabora, ali su morali rezultate pregovora podastrijeti Saboru.⁶⁶

Vuković je, pak, predložio na mjestu gdje piše savez Trojedne kraljevine i Ugarske staviti »užji državno-pravni savez« i ocijenio je prijedlog odbora manjkavim jer izražava nepovjerenje prema Ugarskoj.⁶⁷

Tijekom dugotrajne rasprave o odnosu Trojedne kraljevine i Ugarske, Matija Mrazović je u svom govoru optužio stranku koja je za uži savez s Mađarima (unioniste) kao protunarodnu stranku koja je bila kriva za sve nevolje od 1848. godine nadalje.⁶⁸ Također su optuženi za odugovlačenje rješavanja odnosa s Ugarskom. Nije izostala reakcija optuženih, pa je na sljedećoj sjednici Miroslav Kraljević, podržan od petnaest saborskih članova, dao prijedlog da se sjednica ne raspusti dok se ne završe govori o odnosu Trojedne kraljevine i Ugarske kako bi se sutradan konačno moglo glasati o prijedlozima. Prijedlog nije prihvaćen, a sukobi u sabornici su se nastavili.⁶⁹

Završetak rasprave o odnosu Ugarske i Trojedne kraljevine je također popraćen neredom u sabornici. Zastupnik Julio Janković je uoči glasanja pitao koje načelo saveza s Ugarskom sadrži odborov prijedlog – realna ili personalna unija.⁷⁰ To je pitanje odjeknulo kao provokacija jer je postavljeno nakon gotovo mjesec dana rasprava u kojima se sve detaljno raščlanjivalo. Došlo je do dovikivanja i optužaba (javno izrekao Slavoljub Vrbančić) kako dio zastupnika (Janković) želi što prije sklopiti bezuvjetnu uniju. Nakon toga je J. Janković s trideset i četiri zastupnika napustio sabornicu, a među njima je bio i svećenik S. Vuković.⁷¹ Na kraju je prihvaćen prijedlog osrednjeg odbora vezan uz odnos Trojedne kraljevine i Ugarske kao članak XLII:1861 na osnovi kojeg je kasnije i nastala Hrvatsko-ugarska nagodba.⁷²

Uredništvo *Pozora* je negativno komentiralo odlazak dijela zastupnika iz sabornice. Nisu htjeli odmah objaviti njihova imena jer su se nadali da će se predomisliti i vratiti u sabornicu. Optužili su one zastupnike koji se ne vrate u Sabor za ostavljanje domovine na cjedilu.⁷³

U isto vrijeme Vuković je predao molbu o dopustu u trajanju od tri tjedna kako bi mogao ići u toplice, a odlučeno je da će se o molbi raspraviti s ostavkama zastupnika.⁷⁴ Očito je da se Vuković mislio vratiti u sabornicu, ali ga je bolest spriječila. Dokaz da je doista imao zdravstvene probleme je njegova molba iz kolovoza u kojoj je molio dopust od šest tje-

⁶⁶ Prijedlog zastupnika grada Zagreba na čelu s Mirkom Šuhajem u: *Isto*, str. 172–173.

⁶⁷ *Isto*, str. 306.

⁶⁸ Na 38. saborskoj sjednici od 10. srpnja 1861. godine u: *Dnevnik Sabora 1861.*, str. 411–412.

⁶⁹ Na 39. saborskoj sjednici od 11. srpnja 1861. godine u: *Isto*, str. 422.

⁷⁰ Na 41. saborskoj sjednici od 13. srpnja 1861. godine u: *Isto*, str. 451.

⁷¹ Dopis zastupnika koji su napustili sabornicu banu u: *Isto*, str. 457–458.

⁷² *Saborski spisi 1861., Zaključci saborski*, sv. 1, str. 39–41.

⁷³ *Pozor*, god. 2, br. 160, Zagreb, 15. srpnja 1861. godine.

⁷⁴ Na 43. saborskoj sjednici od 16. srpnja 1861. godine u: *Dnevnik Sabora 1861.*, str. 467.

dana zbog lošeg zdravstvenog stanja.⁷⁵ Mjesec dana kasnije, ponovno je molio dvotjedni dopust, ali u *Dnevniku Sabora* ne nalazimo razlog molbe.⁷⁶

Epilog je priča o odlasku dijela zastupnika dobila zaključkom da se veliki župani moraju vratiti u sabornicu unutar osam dana, inače će se misliti da su se odrekli časti velikog župana, a ako se zastupnici ne vrate u istom roku, trebali su se provesti novi izbori.⁷⁷

Na tragu te saborske odredbe u Varaždinskom gradskom starešinstvu se 22. srpnja raspravljalo o zastupnicima koji su napustili sabornicu. Nakon prijedloga Makse Malera da se ubuduće zaštititi zastupnike od uvreda (podupro ga je Ferdinand Mekovec), gradski starijina, odvjetnik Sablić predložio je da se zastupnike pozove na izjašnjavanje u roku od 24 sata hoće li se vratiti u Sabor. Taj je prijedlog prihvaćen. Sablić je držao da su zastupnici trebali staviti dobrobit naroda iznad osobnih uvreda i ostati u sabornici.⁷⁸ Na kraju su izbori ponovljeni, a izabrani su Petar Horvat, Stjepan Vuković, Marko Barabaš i Ferdinand Mekovec.⁷⁹ Dakle, nakon istupanja iz Sabora, Vuković je ponovno izabran za zastupnika kotara Ivanec 26. srpnja 1861. godine.⁸⁰ Verifikacijski odbor je potvrdio izbor na saborskoj sjednici održanoj 4. rujna 1861. godine.⁸¹

Nakon ponovljenih izbora Vuković je nastavio sa saborskim radom i to sudjelovanjem u raspravi o uvođenju narodnog jezika kao službenoga. Naime, zastupnik Ivan Kukuljević je predložio da se u potpunosti uvede hrvatski jezik kao službeni na svim državnim razinama (uprava, sudstvo, obrazovne i znanstvene institucije, crkvene oblasti) te da se naziv jezika promijeni u hrvatsko-srpski jezik.⁸² Vuković se uključio u raspravu s prijedlogom da se točke tri i četiri spoje u jednu, odnosno da se spoji točka o korištenju hrvatskog jezika u svim crkvenim oblastima s točkom o korištenju hrvatskog jezika u matičnim knjigama i propovijedima.⁸³ Njegov je prijedlog prihvaćen (točka četiri zakonskog članka LVIII:1861).⁸⁴ Zanimanje za hrvatski jezik Vuković je pokazao već u svibnju 1861. godine prijedlogom da *Agrammer Zeitung* prestanu biti službene novine, pa je to njegov drugi istup vezan uz navedenu tematiku.

Tijekom toga saborskog zasjedanja pažnja se posvetila školskom sustavu osnovnih škola, a rasprava o tome se protegnula na nekoliko sjednica.⁸⁵ Cilj rasprave bio je donijeti novi zakon, primjeren vremenu, o ustroju osnovnih škola, a prijedlog zakona o kojem se raspravljalo sastavio je školski odbor. Naime, u drugoj polovici 19. stoljeća sve se više važnosti pridavalo nadležnosti nad obrazovanjem što je dovelo do sukoba između Katoličke

⁷⁵ Molba je pozitivno riješena. U: *Isto*, str. 649.

⁷⁶ *Isto*, str. 874.

⁷⁷ Na 44. saborskoj sjednici od 17. srpnja 1861. godine u: *Isto*, str. 491.

⁷⁸ *Pozor*, god. 2, br. 170, Zagreb, 26. srpnja 1861. godine.

⁷⁹ *Isto*, god. 2, br. 171, Zagreb, 27. srpnja 1861. godine.

⁸⁰ Na 52. saborskoj sjednici od 31. srpnja 1861. godine u: *Dnevnik Sabora 1861.*, str. 550.

⁸¹ Na 84. saborskoj sjednici od 14. rujna 1861. godine u: *Isto*, str. 819.

⁸² Na 58. saborskoj sjednici od 10. kolovoza 1861. godine i na 59. saborskoj sjednici od 12. kolovoza 1861. godine u: *Dnevnik Sabora 1861.*, str. 616–621, 624–625.

⁸³ Prijedlog zakonskog članka o jeziku u: *Saborski spisi 1861.*, sv. 2, str. 69–70.

⁸⁴ Kukuljevićev je prijedlog o jeziku s određenim izmjenama (npr. naziv jezika je jugoslavenski jezik Trojedne kraljevine) na kraju i prihvaćen, te je kao članak LVIII:1861 uvršten u knjigu zakona. Zakon u potpunosti u: *Saborski spisi 1861.*, *Zaključci saborski*, sv. 1, str. 57.

⁸⁵ Od 87. saborske sjednice od 18. rujna 1861. godine do 91. saborska sjednica od 25. rujna 1861. godine u: *Dnevnik Sabora 1861.*, str. 842–846, 848–850, 855, 858–859, 862–866.

crkve i civilnih vlasti u gotovo svim europskim zemljama. Sukob je razumljiv s obzirom na to da je obrazovanje bilo važno sredstvo za oblikovanje stavova mladih ljudi. Sukob je donio različite rezultate i rješenja u različitim europskim zemljama, tako su u njemačkom parlamentu već 1848. godine izglasane međukonfesionalne škole, ali su zaživjele tek od 1860. godine.⁸⁶ U Pruskoj se školstvo sekularizira zakonima iz 1872. i dalje,⁸⁷ u Francuskoj zakonima iz 1879. godine fratri su isključeni iz obrazovanja, a zakonima u nadolazećim godinama još se žustrije provodi sekularizacija,⁸⁸ između 1860. i 1880. godine školstvo se sekularizira u Nizozemskoj, Švicarskoj, Belgiji.⁸⁹ U Ugarskoj je, pak, zakonom iz 1894. godine obrazovanje stavljeno pod nadzor svjetovnih vlasti,⁹⁰ dok je u austrijskom dijelu Monarhije svibanjskim zakonom iz 1868. godine reguliran odnos države i Crkve po liberalnim načelima, a godinu dana kasnije donesen je zakon kojim su utvrđena načela nastavnog rada u osnovnim školama u liberalnijem duhu.⁹¹ U Trojednoj kraljevini se o tome više raspravljalo nakon Hrvatsko-ugarske nagodbe, o čemu će više riječi biti u nastavku.

U raspravu o prijedlogu zakona o osnovnim školama Vuković se uključio kada se raspravljalo o plaćama učitelja. Protivio točki 25 zakonskog prijedloga jer je držao lošim rješenjem da se učiteljima u seoskim školama plaća više ne isplaćuje iz općinske, nego iz županijske ili kotarske blagajne.⁹² Budući da je čuo kako se sprema uređenje općina kojim bi se povećala njihova autonomija, držao je najboljim rješenjem da plaće učitelja ostanu u nadležnosti općina koje će novim uređenjem imati vlastite financije. Prihvaćen je prijedlog zastupnika Slavoljuba Vrbančića da se plaće učiteljima na selu isplaćuju iz općinskih blagajna, ali da isplate kontrolira županijska oblast.⁹³ U pozadini te rasprave je bojazan hoće li općine moći isplaćivati plaće, a strah je posljedica negativnog iskustva nastalog u razdoblju nakon ukidanja feudalizma kada učitelji u nekim općinama nisu redovito primali plaće.

Zakonski članak o školskom sustavu za narodne pučke učione i učilišta prihvaćen je i objavljen pod brojem XCIV:1861, a dotaknuo je razne aspekte vezane uz osnovnoškolsko obrazovanje (ustroj, predmete koji se moraju učiti, jezik koji se koristi, osoblje i njihove plaće, mirovine, nadziranje škola).⁹⁴ Pod učiteljsko osoblje nigdje nije striktno navedeno da to trebaju biti svećenici, navedeno je samo da svaka škola mora imati katehetu, ali je zato pod točkom 20 navedeno da upravljanje školama na selu pripada župnicima i pod točkom 21 da uprava »glavnih učionah« treba pripasti najsposobnijem duhovnom ili svjetovnom učitelju.⁹⁵ Također je navedeno u točki 24 da se na kraju godine treba ordinarijatu predati izvještaj o čudorednosti učenika i njihovu uspjehu iz vjeronauka. Dakle, tim

⁸⁶ Više o školstvu u Njemačkoj krajem 19. stoljeća u: Hugh McLEOD, *Secularisation in Western Europe, 1848-1914.*, New York, 2000., str. 76–79.

⁸⁷ Oded HEILBRONNER, »The Age of Catholic Revival«, *A Companion to Nineteenth-Century Europe 1789-1914*, (ed. Stefan BERGER), Viley, 2006., str. 240.

⁸⁸ Roger PRICE, *A Social History of Nineteenth-Century France*, New York, 1987., str. 277–278.

⁸⁹ John McMANNERS, *European History 1789-1914. Men, Machines and Freedom*, New York, 1969., str. 316–317.

⁹⁰ Mario STRECHA, *Katoličko hrvatstvo*, Zagreb, 1997., str. 53–56.

⁹¹ *Povijest školstva i pedagogije u Hrvata*, (ur. Dragutin FRANKOVIĆ), Zagreb, 1958., str. 126–128.

⁹² Na 91. saborskoj sjednici od 25. rujna 1861. godine u: *Isto*, str. 863.

⁹³ *Isto*, str. 864.

⁹⁴ Cijeli zakon u: *Saborski spisi 1861., Zaključci saborski*, sv. 1, str. 113–117.

⁹⁵ *Saborski spisi 1861., Zaključci saborski*, sv. 1, str. 115, 116.

zakonom se još uvijek podrazumijeva sudjelovanje katoličkih svećenika u obrazovnom sustavu, a to je svećeniku Vukoviću svakako odgovaralo.

Već je navedeno da je problem propadanja zadruga sve više opterećivao cjelokupno gospodarstvo.⁹⁶ Stoga se o zadrugama počelo raspravljati pred kraj tog saborskog zasjedanja, a Vuković se ubrzo priključio debati.⁹⁷ Rasprava o samovoljnim i sudskim diobama zadruga potaknula je Vukovića da prikaže stanje u svojoj župi gdje su od dvjesto kuća samo dvije bile u zadrugi, jedna sudski razdijeljena, a ostale su bile u »otajnoj diobi«, odnosno postojali su još uvijek gospodari, ali ih nitko nije slušao.⁹⁸ Vuković je naveo kako takvo stanje vodi u anarhiju. Upravo je stoga podržao točku zakonskog prijedloga u kojoj je pisalo da se takve samovoljno učinjene diobe zadruga odmah ukinu, te je predložio da se umjesto riječi *samovoljno* stavi riječ *otajno*. Njegov je prijedlog prihvaćen, a umjesto ukidanja zadruga stavljeno je da se prilagode novim zakonima.⁹⁹

Nadalje, tijekom rasprave o zemljišnom minimumu pri podjeli zadruga, Vuković se načelno izjasnio za minimum, ali je držao da se ne može isto definirati u svim selištima i županijama jer su između njih postojale bitne razlike – rali su se različito računale u različitim dijelovima Trojedne kraljevine.¹⁰⁰ Odlučeno je da svaki zastupnik izvidi koliki bi bio prihvatljiv minimum u njegovu kotaru i da se potom podatci usuglase. Konačno, u točki 33 zakona određeno je da minimum u Hrvatskoj mora biti tri jutra, a u Slavoniji tri rali.¹⁰¹

Posljednji zabilježen Vukovićev istup bio je početkom studenoga 1861. godine, a vezan je uz način kažnjavanja člana zadruga. U zakonskom prijedlogu u točki 31 stajalo je kako općinski sud može kazniti člana zadruga osim kazne zatvora i tjelesnom kaznom. Dio zastupnika se protivio korištenju fizičkog kažnjavanja, a Vuković se uključio u raspravu prijedlogom da kotarski sudac sam odredi adekvatnu kaznu unutar postojećih zakona.¹⁰² I taj je prijedlog prihvaćen te uvršten kao zakonski članak XXXI:1861.¹⁰³

Dana 12. studenog održana je zadnja sjednica Sabora iz 1861. godine jer je kralj svojim reskriptom od 8. studenoga raspustio Sabor koji nije riješio državnopravne odnose prema Monarhiji i koji je odbio poslati predstavnike u Carevinsko vijeće.¹⁰⁴

Stjepan Vuković na zasjedanju Hrvatskog sabora 1868./71.

Stjepan Vuković je jednoglasno izabran za saborskog zastupnika u Varaždinskoj županiji, izborni kotar Ivanec, 12. prosinca 1867. godine kao kandidat unionista.¹⁰⁵ Na samom

⁹⁶ Više o problemu zadruga u: Dragutin PAVLIČEVIĆ, *Hrvatske kućne zadruge I*, Zagreb, 1989.

⁹⁷ Rasprava o zadrugama je počela na 97. saborskoj sjednici od 5. studenoga 1861. godine i trajala je do 101. sjednice održane 9. studenoga iste godine. Više u: *Dnevnik Sabora 1861.*, str. 899–926.

⁹⁸ Na 99. saborskoj sjednici od 7. studenoga 1861. godine u: *Isto*, str. 910.

⁹⁹ Točka 28 zakona o zadrugama u: *Saborski spisi 1861., Zaključci saborski*, sv. 1, str. 153.

¹⁰⁰ U Slavoniji je 1 ral bio 2000 m², a u Varaždinskoj županiji je bio 1600 m². Više u: *Dnevnik Sabora 1861.*, str. 912.

¹⁰¹ U: *Saborski spisi 1861., Zaključci saborski*, sv. 1, str. 154.

¹⁰² Na 100. saborskoj sjednici od 8. studenoga 1861. godine u: *Dnevnik Sabora 1861.*, str. 916.

¹⁰³ U: *Saborski spisi 1861., Zaključci saborski*, sv. 1, str. 153.

¹⁰⁴ Kraljev rescript u: *Saborski spisi 1861.*, sv. 3, str. 287–294.

¹⁰⁵ Dopis predsjednika izborne deputacije Ivanečkoga kotara Barabaša središnjem izbornom odboru od 14. prosinca 1867. godine u: HR-HDA-102, fond Varaždinska županija, bez broja, serija Središnji odbor za izbor saborskih zastupnika, kut. 205. Također o saborskom radu Stjepana Vukovića 1868./71. godine u

početku zasjedanja, prije verifikacije, izvlačenjem imena iz urne Vuković je raspodijeljen u četvrti saborski odsjek.¹⁰⁶ Budući da je na tom zasjedanju bio manji broj zastupnika (89)¹⁰⁷ negoli na prethodnom (218),¹⁰⁸ zastupnik S. Filipović je predložio, a zastupnici su prihvatili, da se smanji broj odsjeka s pet na tri.¹⁰⁹ Tada je Vuković izabran u drugi saborski odsjek.¹¹⁰

Bio je član nekoliko saborskih odbora: ovjeritbeni (verifikacijski) odbor,¹¹¹ član odbora za sklapanje Nagodbe s Ugarskom,¹¹² dva željeznička odbora,¹¹³ član odbora za isušenje Lonjskog polja,¹¹⁴ član i predsjednik odbora za saborske troškove,¹¹⁵ član odbora za osnivanje Sveučilišta¹¹⁶ odbor za pozdravljanje dostojanstvenika, koji će uz kralja posjetiti Zagreb,¹¹⁷ školskog odbora,¹¹⁸ član i predsjednik odbora za uređenje seoskih zadruga,¹¹⁹ član odbora za pregovore o Riječkom pitanju s ugarskim odborom,¹²⁰ odbora za pregledavanje zemaljskog proračuna za 1869. godinu,¹²¹ odbora za reviziju neispunjenih ustanova Nagodbe,¹²² član i predsjednik odbora za zagrebačku i lepoglavsku kaznionicu.¹²³ Dva je puta izabran za člana Zajedničkog sabora.¹²⁴

Prema članstvu u odborima razvidno je kako je Vuković bio iznimno aktivan saborski zastupnik, ali dobivamo također uvid u tematiku za koju se zanimao. Dakle, radi se o gospodarskim pitanjima (zadruge, željeznice), financije (saborski troškovi, državni proračun),

kontekstu djelovanja katoličkih svećenika saborskih zastupnika pogledati unutar poglavlja *Politička aktivnost katoličkih svećenika u Saboru Trojedne kraljevine 1868.-1871.* u: A. BIOČIĆ, *Djelovanje katoličkih svećenika u sazivu Sabora Trojedne kraljevine od 1868. do 1871. godine*, str. 176–294.

¹⁰⁶ Na 1. saborskoj sjednici od 10. siječnja 1868. godine u: *Dnevnik Sabora Trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držana u glavnom gradu Zagrebu godine 1868.-1871.* (dalje: *Dnevnik sabora 1868.-1871.*), Zagreb, 1884., str. 5.

¹⁰⁷ Broj u zagradi označava prvotno ovjerovljene članove Sabora, taj se broj tijekom zasjedanja mijenjao. A. SZABO, *Središnje institucije Hrvatske u Zagrebu*, sv. I, str. 74.

¹⁰⁸ *Isto*, str. 49.

¹⁰⁹ Na 28. saborskoj sjednici od 3. ožujka 1869. godine u: *Dnevnik sabora 1868.-1871.*, str. 284–286.

¹¹⁰ Piše Stjepan Vinković ali vjerojatno se radi o tiskarskoj greški Vinković = Vuković. U: *Dnevnik sabora 1868.-1871.*, str. 294; *Narodne novine*, god. 35, br. 52, Zagreb, 5. ožujka 1869.

¹¹¹ Članove verifikacijskog odbora predložio je predsjednik Sabora na 2. saborskoj sjednici od 15. siječnja 1868. godine u: *Isto*, str. 19.

¹¹² Na 8. saborskoj sjednici od 30. siječnja 1868. godine u: *Isto*, str. 74.

¹¹³ Izbor za članove prvog odbora izvršen na 12. saborskoj sjednici od 14. rujna 1868. godine u: *Isto*, str. 109. Izbor članova drugog odbora na 28. saborskoj sjednici od 3. ožujka 1869. godine u: *Isto*, str. 288.

¹¹⁴ Na 12. saborskoj sjednici od 14. rujna 1868. godine naveden kao član odbora za Lonjsko polje u: *Isto*, str. 108

¹¹⁵ Vuković je zamijenio preminulog Luku Petrovića. Na 27. saborskoj sjednici od 1. ožujka 1869. godine u: *Isto*, str. 273.

¹¹⁶ Izabran za člana odbora o osnivanju Sveučilišta na 28. saborskoj sjednici od 3. ožujka 1869. godine u: *Isto*, str. 288.

¹¹⁷ Na 30. saborskoj sjednici od 8. ožujka 1869. godine u: *Isto*, str. 302.

¹¹⁸ Na 32. saborskoj sjednici od 15. ožujka 1869. godine u: *Isto*, str. 429–430.

¹¹⁹ Na nastavku 37. saborske sjednice od 7. travnja 1869. godine u: *Isto*, str. 494.

¹²⁰ Na 43. saborskoj sjednici od 21. travnja 1869. godine u: *Isto*, str. 559.

¹²¹ Na 49. saborskoj sjednici od 14. rujna 1869. godine u: *Isto*, str. 620.

¹²² Na 65. saborskoj sjednici od 3. svibnja 1870. godine u: *Isto*, str. 24.

¹²³ S. Vuković je izabran na 72. saborskoj sjednici od 7. srpnja 1870. godine u: *Isto*, str. 929; za predsjednika je izabran na 74. saborskoj sjednici od 9. srpnja 1870. godine u: *Isto*, str. 953.

¹²⁴ Prvi izbor na 25. saborskoj sjednici od 19. studenoga 1868. godine u: *Isto*, str. 265 i podjela vjerodajnica na 26. saborskoj sjednici od 20. studenoga 1868. godine u: *Isto*, str. 269. Drugi izbor na 38. saborskoj sjednici od 10. travnja 1869. godine u: *Isto*, str. 500.

obrazovanje (školski odbor i odbor za sveučilište), politika (veze s kraljevinom Ugarskom – pregovori, Riječko pitanje, revizija neispunjenih točaka Nagodbe).

Na tom je zasjedanju Vuković podnio nekoliko prijedloga.¹²⁵ Prvi je prijedlog vezan uz zadruge i urbarsko pitanje iznio na samom početku zasjedanja. Budući da se pitanje propadanja zadruga još uvijek nije riješilo, a bile su problematične u smislu sprečavanja razvoja gospodarstva i onemogućavanja provedbe osobnih i vlasničkih prava, Vuković je u svom saborskom govoru na četvrtoj saborskoj sjednici svratio pažnju na njih.¹²⁶ Držao je da zadruge *de facto* više ne postoje, a one koje su opstale nisu bile organizirane (nisu imale gospodara), što je vodilo rasulu u društvu. Napomenuo je kako je obitelj temeljna ljudska zajednica i zato je trebalo zakonski normirati obiteljske i kućne odnose.¹²⁷

Podržao je molbu Varaždinske županije da se riješe urbarski odnosi i predložio je da se što prije izabere odbor za donošenje zakonske osnove o zadrugama i uređenju urbarskih odnosa.¹²⁸ Taj je prijedlog odmah prihvaćen, a Vuković je izabran članom odbora za zadruge. Dakle, Vuković je nastavio djelovati što se tiče zadruga i urbarskih odnosa na tragu svojih saborskih istupanja 1861. godine. Kao i na zasjedanju 1861. godine, upozorio je da nerješavanje problema zadruga vodi anarhiji u društvu.

U rujnu 1869. godine Vuković je, kao član odbora za zadruge, izvijestio Sabor da je odbor izvršio svoju zadaću i pripremio zakonsku osnovu.¹²⁹ Potonja je sadržavala razjašnjenje samog pojma zadruga i njezinih članova, unutarnjeg ustrojstva, zatim prava i dužnosti, kazne za članove zadruga, način diobe zadružnog dobra, te ustanove o razlazu zadruga i prijelazne ustanove o dugovima i pravima u posebnim slučajevima. Nakon čitanja osnove, odlučeno je da se tiska, uputi u saborske odsjeke i stavi na dnevni red.¹³⁰

Tijekom saborske rasprave o zakonskoj osnovi o zadrugama, koja je trajala od 2. do 11. listopada 1869. godine, Vuković se uključio kada je bila riječ o podjeli imovine (čl. 32). Naveo je kako je, potaknut iskustvom župnika, za podjelu imovine na način da se nepokretnine dijele na loze, a pokretnine na glave što je i dotad bilo uvriježeno.¹³¹ Prijedlog je prihvaćen.

Zakonski članak o zadrugama kralj je sankcionirao tek u rujnu 1870. godine, riječ je o zakonskom članku IV:1870.¹³² Taj je zakon bio na snazi, ali je zbog svoje nepraktičnosti sasvim zanemaren. Naime, iako se zakonom željelo ukinuti zadruge, a na to upućuje podjela zadruga na loze, davanje prava udanim ženama da dobiju svoj dio u zadrugi te mogućnost izdvajanja dijela zadruga bivšim članovima koji su izašli prije 1848. godine,

¹²⁵ O Vukovićevim prijedlozima pogledati također u: A. BIOČIĆ, *Djelovanje katoličkih svećenika u sazivu Sabora Trojedne kraljevine od 1868. do 1871. godine*, str. 210–213.

¹²⁶ Na 4. saborskoj sjednici od 23. siječnja 1868. godine u: *Dnevnik Sabora 1868.-1871.*, str. 32–33.

¹²⁷ Ispravak S. Vukovića oko njegova prijedloga da se izradi zakonska osnova o zadrugama i da se konačno riješe još neriješeni urbarski odnosi, a ne kako je bilo krivo navedeno, da se stvori zakon koji će dozvoliti neograničeno cijepanje i komadanje urbarskih selišta. Na 5. saborskoj sjednici od 25. siječnja 1868. godine u: *Dnevnik Sabora 1868.-1871.*, str. 48.

¹²⁸ Na 4. saborskoj sjednici od 23. siječnja 1868. godine u: *Isto*, str. 32.

¹²⁹ Zakonska osnova se u cijelosti čitala na 50. saborskoj sjednici od 18. rujna 1869. godine u: *Isto*, str. 623.

¹³⁰ *Isto*, str. 624–629.

¹³¹ Diskusija na 54. saborskoj sjednici od 3. listopada 1869. godine u: *Isto*, str. 676–678.

¹³² Zakon u cijelosti u: *Zakonski članci sabora kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od godina 1868., 1869. i 1870.* (dalje: *Zakonski članci 1868., 1869. i 1870.*), Zagreb, 1871., str. 35–47.

umjesto potpunog ukidanja zadruga došlo je do nereda i rasapa koji se teško mogao nadzirati i kontrolirati.¹³³ Pravaški list *Hrvatska* se po donošenju zakona obrušio na njega jer su ga smatrali preuranjenim i neprilagođenim vremenu.¹³⁴

Kako je već spomenuto, osim problema zadruga Vuković se zanimao i za urbarske odnose o kojima je trebalo donijeti zakon. Pred kraj rujna 1869. godine u Saboru se raspravljalo upravo o tome zakonskom prijedlogu. Svaka točka zakona je čitana i prihvaćana ili vraćena odboru za urbarska pitanja na doradu. U zakonskoj osnovi su razrađena pitanja od općih uvjeta, preko otkupa izvanselišnih zemljišta i regalnih prava, do isplate posredovanjem zemlje.¹³⁵ Vuković je sudjelovao u raspravi o pravu krčmarenja, mlinovima i lovu na ptice te je sva tri puta podržao redakciju saborskog odbora.¹³⁶ Dakle, riječ je o specifičnim temama, usko vezanima za zakonsku osnovu. Zakon o uređenju urbarskih odnosa doista je donesen na ovom saborskom zasjedanju (zakonski članak V:1870) i stupio je na snagu nakon sankcije u studenom 1870. godine.¹³⁷

To saborsko zasjedanje svakako je iznimno važno ponajprije zbog sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe. Kralj je svojim reskriptom od 20. listopada 1867. godine, kojim je sazvao Sabor, pred njega stavio zadaću da se riješe 1848. godine prekinuti odnosi s Ugarskom.¹³⁸ U tom su smislu određeni odbori za pregovore na obje strane. Vuković je bio član hrvatskog odbora, a tijekom pregovora o Nagodbi posebno se bavio financijskim pitanjima.

Nakon što je nagodbeni operat utanačen između odbora, trebao ga je Sabor prihvatiti. Saborska rasprava o tekstu Nagodbe trajala je četiri dana (21. do 24. rujna 1868.), a najveći kritičari nagodbenog operata bili su Jovan Živković, Ignjat Brlić, Julio Janković i Lazar Hellenbach.¹³⁹

Vuković je branio sporan financijski dio Nagodbe jer je i sam sudjelovao u njegovu sastavljanju. Problem je bio u načinu određivanja postotka kojim je Trojedna kraljevina sudjelovala u zajedničkim poslovima s Ugarskom (55%) i u poslovima cijele Monarhije (6,44%). Princip određivanja postotka za zajedničke poslove bio je jednak onom iz Austro-ugarske nagodbe, ali za razliku od Trojedne kraljevine, Austrija i Ugarska su bile ravnopravne države i imale su samostalne financije. Prema Nagodbi, u prvih deset godina tangenta od 55% za zajedničke poslove nije izračunata na temelju proračuna, nego je određen paušalni iznos od 2.000 000,00 forinti. Problematičan je bio dio Nagodbe o završnim računima i obračunu jer se o tome raspravljalo na Zajedničkom saboru gdje su i izglasani. Saboru Trojedne kraljevine samo je obznanjen gotov i odobren račun. Slična je situacija

¹³³ Više u: Dragutin PAVLIČEVIĆ, *Hrvatske kućne zadruge I*, str. 214–217.

¹³⁴ Jasna TURKALJ, »Gospodarska problematika u listu *Hrvatska* 1871. godine«, Časopis za suvremenu povijest, god. 28, br. 1-2, Zagreb, 1996., str. 132–134.

¹³⁵ Cijela zakonska osnova o urbarskim odnosima u: *Saborski spisi sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od godine 1867.-1870.* (dalje: *Saborski spisi 1867.-1870.*), Zagreb, 1905., str. 106–109.

¹³⁶ *Dnevnik Sabora 1868.-1871.*, str. 635–638, 648–650, 652–653.

¹³⁷ *Zakonski članci 1868., 1869. i 1870.*, str. 47–49.

¹³⁸ Kraljev reskript donose *Hrvatske novine* u cijelosti, pogledati u: *Hrvatske Novine*, god. 1, br. 1, Zagreb, 4. studenoga 1867.

¹³⁹ O stavu tiska kao i hrvatskih i mađarskih povjesničara prema Nagodbi pogledati u: Ladislav HEKA, »Hrvatsko-ugarska nagodba u zrcalu tiska«, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta Rijeka*, vol. 28, br. 2, Rijeka, 2007., str. 931–971.

bila i s proračunom za autonomne poslove – preliminar tangente se računao u ministarstvu financija, uz kontrolu Kraljevskog ugarskog računarskog dvora, a svotu je potvrđivao parlament. Nakon potvrde, o preliminarnoj svoti se obavijestilo bana i Sabor Trojedne kraljevine, te se potom moglo određenom svotom raspolagati.¹⁴⁰

Vuković je objasnio kako su se unutar odbora, koji se bavio financijama kod pregovora, javila različita rješenja.¹⁴¹ No, držao je prihvaćeno rješenje jednim mogućim i opravdavao je takvu podjelu. Istaknuo je da, ukoliko bi iznos od 55% bio veći no što su troškovi Trojedne kraljevine, utoliko bi se razlika vratila Trojednoj kraljevini. Ako, pak, u 55% ne bi bilo dovoljno novaca za pokrivanje troškova, Trojedna kraljevina ne bi trebala ništa nadoplatiti. Naglasio je da bi pregovori bili zaustavljeni da odbor Trojedne kraljevine nije pristao na te uvjete.¹⁴²

Nakon što je Nagodba u sabornici prihvaćena, kralj ju je sankcionirao. Vuković je potom iznio svoj drugi prijedlog da se kralju primjereno zahvali, a tekst zahvalnice, koji je u Saboru prihvaćen, sam je sročio.¹⁴³ Na istoj je sjednici predložio da se nagodbeni zakon proglasi uobičajenim putem, separatno preko Namjesničkog vijeća.¹⁴⁴

Također je sudjelovao u raspravi, na istoj sjednici, prilikom prvog izbora zastupnika za Zajednički sabor. Prema članku 32 i 36 Nagodbe, zastupnici Trojedne kraljevine imali su pravo sudjelovati u radu Zajedničkog sabora u Pešti s dvadeset i devet zastupnika u Zastupničkoj kući i s dva zastupnika u Kući velikaša.¹⁴⁵ Vuković je napomenuo kako se mogu birati jednako virilni i izabrani zastupnici u oba doma Zajedničkog sabora. Dakle, radilo se o formalnostima na koje je Vuković upozorio.¹⁴⁶

Budući da oko Rijeke nije postignut sporazum Nagodbom, rješenje su trebali naći odbori, a Vuković je izabran u hrvatski odbor. Sjednice ugarskog, hrvatskog i riječkog odbora počele su u svibnju 1869. godine, ali dogovor nisu postigli zbog međusobnog neslaganja.¹⁴⁷ Riječki je odbor bio za što užu vezu Rijeke s Mađarima, hrvatski je predložio osnivanje hrvatsko-ugarskog primorja s gubernijem, dok je ugarski odbor težio sasvim odvojiti Rijeku od Trojedne kraljevine.¹⁴⁸ Budući da je bilo nemoguće postići dogovor, članovi su hrvatskog odbora S. Vuković i A. Fodroczy predali ostavke Saboru Trojedne kraljevine. Potom je odbor Trojedne kraljevine postavio ultimatum ugarskom i riječkom odboru, a ako bi prihvatili ultimatum da bogoštovlje pripadne hrvatskoj autonomiji, da se nastava

¹⁴⁰ Više u: Mirjana GROSS, »Financijski temelji nagodbene autonomije civilne Hrvatske i Slavonije 1868–1880«, *Historijski zbornik*, god. 41. br. 1, Zagreb, 1988., str. 89–121, o razdoblju do revizije Nagodbe na str. 89–97.

¹⁴¹ Na 17. saborskoj sjednici od 23. rujna 1868. godine u: *Dnevnik Sabora 1868.-1871.*, str. 179–184.

¹⁴² *Isto*, str. 184.

¹⁴³ Na 25. saborskoj sjednici od 19. studenoga 1868. godine u: *Isto*, str. 263.

¹⁴⁴ Ovakav način proglašavanja zakona vrijedio je do donošenja zakona o publikaciji zakona što je učinjeno tijekom ove saborske periode (čl. VI. iz 1870.). *Isto*.

¹⁴⁵ I. PERIĆ, *Hrvatski državni sabor 1848.-2000.*, sv. 2, str. 42–43.

¹⁴⁶ Na 25. saborskoj sjednici od 19. studenog 1868. godine u: *Dnevnik Sabora 1868.-1871.*, str. 264.

¹⁴⁷ U izvještaju od 30. travnja 1870. godine kraljevskog odbora za Riječko pitanje kronološki su opisane zajedničke sjednice. Izvještaj čitan na 79. saborskoj sjednici od 20. srpnja 1870. godine u: *Dnevnik Sabora 1868.-1871.*, str. 1005–1006.

¹⁴⁸ Prijedloge ugarskog i hrvatskog odbora kao i predstavnika Rijeke uz tijek pregovora u: Mirjana GROSS, »Dvadeset godina bijesa i očaja ili borba za Rijeku od 1861. do 1881. godine«, *Dometi*, god. 20, br. 4, Rijeka, 1987., str. 202–205.

podijeli između Hrvatske i Rijeke, da pravosuđe bude djelomično uređeno u smislu hrvatske autonomije te da se odmah ukine komesarijat, članovi odbora koji su dali ostavke bi se vratili. Budući da ultimatum nije prihvaćen, J. Žuvić, član hrvatskog odbora, dao je ostavku.¹⁴⁹ Pregovori su time završili, a u Rijeku je uveden provizorij kojim se izdvojila iz hrvatske autonomije.¹⁵⁰

Vuković je već na zasjedanju 1861. godine pokazao interes za obrazovanje i prosvjetu. Budući da je (koliko je za sada poznato) od 1866. godine bio nadzornik škola gornjovaraždinskog kotara i član učiteljskog društva *Zadruga*, jasno je da se zanimao za teme vezane uz obrazovanje. Jedna takva, za koju se zanimao tijekom te saborske periode, bila je utemeljenje sveučilišta. Profesorski zbor Pravoslavne akademije u ožujku 1869. godine molio je Sabor da izradi zakonsku osnovu o Sveučilištu, a njihovu je molbu podržao Vuković. Ne samo da je podržao molbu nego je tražio i osnutak odbora za njezino izvršavanje, što je Sabor prihvatio.¹⁵¹ Član odbora bio je između ostalih i Vuković.

Saborski je odbor izradio zakonsku osnovu, a osnova je početkom ožujka 1869. godine u sabornici prihvaćena, nakon čega ju je kralj u travnju odobrio, te je par dana kasnije (zakonski članak I:1869) proglašena u Saboru. Prema njemu je četverogodišnji pravoslavni tečaj uređen kao fakultet prava i državoslovnih nauka, iz filozofskog fakulteta ustrojene su katedre filozofije, povijesti i filologije, nadbiskupski licej se preustrojio u fakultet teologije, a ustrojene su i katedre za primaljstvo i veterinu (živinarstvo) budućeg Medicinskog fakulteta.¹⁵²

Nadalje, vezano uz obrazovanje, Vuković je podržao dvije molbe za povećanje plaće učiteljima. Riječ je o molbi za reorganizaciju školstva i povećanje plaće učiteljima karlovačke gimnazije, koju je kao član školskog odbora podržao.¹⁵³ Drugi je put podržao povećanje plaće učiteljima u sklopu saborske rasprave o proračunu, točnije tijekom rasprave o financiranju školskih zavoda. Vuković je predložio da se svim profesorima gimnazije i akademije plaće povećaju 20% do reorganizacije Pravoslavne akademije u Sveučilište.¹⁵⁴ Prijedlog je prihvaćen uz dodatak da se obuhvate i profesori realki.¹⁵⁵

Najvažnija Vukovićeva saborska aktivnost, kada se u obzir uzme obrazovanje, bila je izrada zakonske osnove o osnovnim školama kojom je želio riješiti problem sukoba crkvenih i svjetovnih vlasti oko nadležnosti nad obrazovanjem, o čemu je već bilo govora.

U Trojednoj kraljevini je Hrvatsko-ugarskom nagodbom obrazovanje pripadalo u autonomne poslove (točka 48 Nagodbenog zakona), a zakon o školstvu je tek trebalo donijeti.¹⁵⁶ Upravo je to bio jedan od razloga da se osnuje saborski školski odbor.

¹⁴⁹ *Dnevnik Sabora 1868.-1871.*, str. 1006.

¹⁵⁰ Više o provizoriju pogledati u: M. GROSS, »Dvadeset godina bijesa i očaja ili borba za Rijeku od 1861. do 1881. godine«, str. 206–208.

¹⁵¹ Prijedlog S. Vukovića i molba profesorskog zbora Pravoslavne akademije na 28. saborskoj sjednici od 3. ožujka 1869. godine u: *Dnevnik Sabora 1868.-1871.*, str. 282–284.

¹⁵² Cijeli zakon o Sveučilištu u: *Zakonski članci 1868., 1869. i 1870.*, str. 17–18.

¹⁵³ Na 43. saborskoj sjednici od 21. travnja 1869. godine u: *Dnevnik Sabora 1868.-1871.*, str. 559.

¹⁵⁴ Na nastavljenoj 57. saborskoj sjednici od 14. listopada 1869. godine u: *Isto*, str. 727–731, a Vukovićev prijedlog na str. 730.

¹⁵⁵ *Isto*, str. 731.

¹⁵⁶ *Zakonski članci 1868., 1869. i 1870.*, str. 12.

Vuković je bio član navedenog školskog odbora i kao takav je izradio prijedlog zakonske osnove o pučkim školama. Iako je hrvatsko učiteljsko društvo *Zadruga* 1865. godine izradilo prijedlog za preustroj osnovnih škola pod naslovom *Ustav* koji je bio u liberalnom duhu jer je školama dao svjetovni karakter, *Ustav* nije došao na saborski dnevni red 1865. godine zbog raspusta Sabora.¹⁵⁷ No, 1869. godine u sabornici se počelo raspravljati o *Ustavu*.¹⁵⁸

Samo dan kasnije Vuković u sabornici izlazi sa svojim zakonskim prijedlogom o školama kojima je ostavljen konfesionalni karakter na svim školskim razinama i uprava Crkve u osnovnim školama.¹⁵⁹ Njegova je osnova bila podijeljena u šest većih cjelina, a razradio je opća načela organizacije, vrste škola, obrazovanje i prava učitelja te upravu i nadziranje škola.¹⁶⁰ Osnova se protivila liberalnim tendencijama koje su uvelike zahvatile europske zemlje. Saborski odbor za zakonodavstvo smatrao je neke ustanove iz Vukovićeve osnove neizvedivim, pa nije stavljena u saborsku proceduru. Već na sljedećem zasjedanju Sabora, 1874. godine za banovanja Ivana Mažuranića, donesen je zakon o školstvu koji je oduzeo obrazovanje iz ingerencije Katoličke crkve, ostala joj je samo uprava nad školskim vjeronaukom.¹⁶¹

U *Narodnim novinama* je izašla serija članaka u kojoj se negativno pisalo o Vukovićevoj osnovi, jer je stavljala nastavnike u podređen položaj naspram svećenika.¹⁶²

Sljedeća je Vukovićeve saborska aktivnost zabilježena u vidu prijedloga koji je izazvao negodovanje dijela zastupnika, a nastao je u vrijeme posjeta kraljevskog para Zagrebu. Posjet kraljevskog para 1869. godine, nakon gotovo dvadeset godina, detaljno je popraćen natpisima u onodobnom tisku.¹⁶³ Tijekom posjeta kralj je obećao ukidanje Vojne krajine i njezino pripajanje Trojednoj kraljevini te je potpisao dekret o radu Sveučilišta.¹⁶⁴

S. Vuković je u Saboru predložio da se kraljevoj pratnji – državnom ministru grofu Friedrichu Beustu (1867. – 1871.), predsjedniku ugarskog ministarstva Gyulu Andrásyju (1867. – 1871.), hrvatsko-slavonskom ministru Kolomanu Bedekoviću (1868. – 1871.), ministru kralja grofu Jurju Festiću – uputi saborska deputacija, koja će ih pozdraviti.¹⁶⁵ Njegov je prijedlog izazvao protivljenje dijela zastupnika koji su i inače činili saborsku opoziciju (A. Stojanović, I. Brlić, J. Živković). Protivnici prijedloga držali su nepri-mjerenim da se zakonodavno tijelo klanja kraljevoj pratnji. Dio je zastupnika podržao

¹⁵⁷ Više u: Vinko CECIĆ, »Rimokatolička crkva u hrvatskom društvu 1861-1869«, *Republika*, god. 10, br. 11/12, Zagreb, 1954., str. 925.

¹⁵⁸ Na 31. saborskoj sjednici održanoj 11. ožujka 1869. godine u: *Dnevnik Sabora 1868.-1871.*, str. 305–314.

¹⁵⁹ *Građa za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*, pribrao i uredio Antun CUVAJ, sv. 6, Zagreb, 1911., str. 315–331.

¹⁶⁰ Osnova zakona za pučke učionice u: *Saborski spisi 1867.-1870.*, str. 67–75.

¹⁶¹ I. PERIĆ, *Hrvatski državni sabor 1848.-2000.*, sv. 2, str. 54.

¹⁶² *Narodne novine*, god. 35, br. 108-114, 116, 118, 120-123, 125-126, Zagreb, od 13. svibnja 1869. do 5. lipnja 1869. godine.

¹⁶³ Pripreme povodom dolaska kraljevskog para po cijeloj Trojednoj kraljevini u: *Narodne novine*, god. 35, br. 48, Zagreb, 1. ožujka 1869.; *Isto*, br. 49, 2. ožujka 1869.; *Isto*, br. 50, 3. ožujka 1869.; *Isto*, br. 51, 4. ožujka 1869.; *Isto*, br. 53, 6. ožujka 1869. Program posjeta u: *Isto*, br. 54, 8. ožujka 1869.

¹⁶⁴ Vjera KATALINIĆ, »Ban i/ili kralj? Glazbene svečanosti u čast velikodostojnika u Zagrebu u drugoj polovici 19. stoljeća«, *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, god. 45, br. 2, Zagreb, 2008., str. 66–67.

¹⁶⁵ Na 30. saborskoj sjednici od 8. ožujka 1869. godine u: *Dnevnik Sabora 1868.-1871.*, str. 295–300.

Vukovićev prijedlog jer su mislili da se radi o kurtoaziji. Naposljetku je većina prihvatila Vukovićev prijedlog, a među izabranim članovima deputacije bio je i Vuković.¹⁶⁶

Pripadnost Vukovića svećeničkom staležu došla je do izražaja, uz njegovu zakonsku osnovu o osnovnim školama, također pri raspravi o molbi trapista (cistercita) da se nasele na području Trojedne kraljevine. U 19. stoljeću je bilo uobičajeno da položaj redovnika ovisi o civilnoj vlasti.¹⁶⁷ Upravo je zbog toga poglavar njihova reda Franz Pfanner molio Sabor da im dopusti naseljavanje na području Trojedne kraljevine. Molbu je podržao upravo S. Vuković, jer bez podrške saborskog zastupnika ne bi mogla doći na saborski dnevni red.¹⁶⁸ Štoviše, tražio je žurno rješavanje molbe jer se dugo zavlčilo s odgovorom poglavaru Pfanneru. Nakon rasprave u kojoj Vuković nije sudjelovao,¹⁶⁹ saborska je većina odbila dopustiti trapistima naseljavanje (iako se nisu bavili politikom i unaprijeđivali su svoju sredinu u gospodarskom smislu), a to su oni isti trapisti koji su završili u Banjoj Luci, gdje je i danas njihov samostan Marija Zvijezda.¹⁷⁰

Vukovićev prijedlog o odgodi saborskih sjednica zbog zasjedanja Zajedničkog sabora i gospodarskih poslova izazvao je još burnije reakcije u sabornici negoli prijedlog o slanju saborske deputacije kraljevoj pratnji tijekom posjeta Zagrebu. Vuković je držao da je većina zastupnika bila vlasnik gospodarskih dobara, a kako je bilo vrijeme berbi i usjeva, njihova je prisutnost na imanju bila neophodna. Stoga je predložio prestanak saborskog rada nakon što se izaberu dva zastupnika za Ugarski sabor i dovrše poslovi vezani uz zadruge i urbarske odnose, a nastavio bi s radom po završetku zasjedanja Zajedničkog sabora.¹⁷¹ Naveo je i kako će rasprava o proračunu za 1869. godinu biti nakon tiskanja separata, pa će tek potom slijediti dijeljenje u odsjeke i rasprava. Uostalom proračun za 1869. godinu nije držao relevantnim zbog nepotpunih podataka – nisu bili navedeni podatci vezani uz financije vjerozakonskih i školskih zaklada koje nisu bile podijeljene između Ugarske i Trojedne kraljevine. Nakon što je za svoj prijedlog dobio potrebnu potporu od deset saborskih zastupnika, tražio je da se odmah stavi na dnevni red. Prijedlog o raspravi je prihvaćen sa samo jednim glasom više – 25 glasova od 49.¹⁷²

Nakon burne saborske rasprave (protiv prijedloga izjasnili su se zastupnici J. Živković, A. Stojanović, S. Filipović, J. Žuvić, A. Kušević), glasanjem je prijedlog odbijen (22 protiv 29 glasova).¹⁷³

¹⁶⁶ Isto, str. 300.

¹⁶⁷ *Velika povijest Crkve* (ur. Hubert JEDIN), sv. 6/1, Zagreb, 1987., str. 238.

¹⁶⁸ Na 37. saborskoj sjednici od 6. travnja 1869. godine u: *Dnevnik Sabora 1868.-1871.*, str. 490.

¹⁶⁹ Budući da ne postoje u *Dnevniku Sabora* i dostupnoj periodici popisi zastupnika prisutnih na sjednicama ili podatci o poimeničnom glasanju (osim u posebnim slučajevima), ostaje nagađati je li Vuković ili nije bio prisutan na saborskim sjednicama tijekom rasprave o cistercitima. Također ne postoji njegova isprika zbog odsutnosti iz tog razdoblja, pa se ne može tvrditi da nije bio prisutan, što bi vjerojatno više odgovaralo situaciji s obzirom na to da je javno podržao molbu poglavara reda o naseljavanju na području Trojedne kraljevine pa bi bilo očekivano da i tijekom saborske debate podrži molbu.

¹⁷⁰ Više o banjalučkim trapistima u: Ivanko VLAŠIĆAK, *Povijest Trapinskog manastira »Marije Zvijezde«*, Virje, 1924.; Margareta MATIJEVIĆ, »Trapisti u Banjoj Luci«, *Hrvatska revija*, god. 10, br. 1, Zagreb, 2010., str. 72–79. Više o saborskoj raspravi o trapistima u: A. BIOČIĆ, *Djelovanje katoličkih svećenika u sazivu Sabora Trojedne kraljevine od 1868. do 1871. godine* str. 252–255.

¹⁷¹ Na 53. saborskoj sjednici od 2. listopada 1869. godine u: *Dnevnik Sabora 1868.-1871.*, str. 656.

¹⁷² Isto, str. 657.

¹⁷³ Isto, str. 656–673.

Napad na Vukovića zbog tog prijedloga bio je neutemeljen jer je na zasjedanju Sabora 1861. godine bilo sličnih prijedloga. Naime, u rujnu 1861. godine prihvaćen je prijedlog trinaest zastupnika (među njima i Vukovića) da se sjednice odgode četrnaest dana kako bi se zastupnici mogli kratko vratiti svojim kućama.¹⁷⁴ Dakle, nije se radilo o izoliranom slučaju.

Zabilježeno je također da je Vuković u listopadu 1869. godine povukao svoj prijedlog glede proračuna za 1869. godinu jer se gotovo u potpunosti slagao s proračunom vlade.¹⁷⁵ Još jedno financijsko pitanje koje je zaokupilo pažnju Vukovića bile su nepodijeljene vjerozakonske i školske zaklade čiji je dohodak za 1869. godinu Ugarska trebala platiti Trojednoj kraljevini. O toj se temi raspravljalo u listopadu 1869. godine, a Vuković je predložio da se uz svaku stavku proračuna za 1870. godinu izvijesti od kuda će se financirati te da se vlade Ugarske i Trojedne kraljevine dogovore oko vjerozakonskih i nastavnih zaklada. Prihvaćena je ta formulacija.¹⁷⁶

Vuković je predložio, također vezano uz financije, da se prvom potpredsjedniku Sabora, koji je zadužen za vođenje poslova saborske pisarnice, naloži uređivanje ulaznih i izlaznih računa od prodaje Dnevnika.¹⁷⁷ Cilj tog prijedloga bio je uvođenje reda u saborske račune, a zadovoljio se potpredsjednikovim uzimanjem na znanje prijedloga.

Formalnost o kojoj je Vuković progovorio u sabornici tijekom te saborske periode bila je problem prisutnosti nedovoljnog broja zastupnika za glasovanje.¹⁷⁸ Posljedično je to značilo da se ne može glasovati i sjednica je raspuštena. Na spornoj se sjednici trebao čitati ugarski zakon o potrošarini na vino i meso prema kojem je određeno da se potrošarina sakuplja za državne svrhe. S obzirom na to da se radilo o poslu koji je Nagodbom određen kao autonoman (čl. 18) i da je u Trojednoj kraljevini određeno da se sakuplja u korist općina, razvila se saborska diskusija proglasiti ili ne sporni ugarski zakon. Na kraju je odlučeno da se čita u sabornici, ali kako nije bio prisutan dovoljan broj zastupnika, na što je Vuković upozorio, tako je propalo proglašavanje tog zakona do sljedeće sjednice na kojoj je pročitano.¹⁷⁹ Saborska diskusija o tom predmetu dokaz je nefunkcionalnosti i nejasno određenih zakona u prvim godinama Nagodbe.

Saborske su sjednice većinom bile javne, no na zahtjev predsjednika Sabora ili saborskog zastupnika, podržanog od deset zastupnika, mogle su se održati i tajne sjednice.¹⁸⁰ S. Vuković je u srpnju 1870. godine iskoristio svoje pravo i predložio da se nakon javne saborske sjednice održi tajna.¹⁸¹ Na tajnoj sjednici raspravljalo se o isplati dnevnica zastupnicima koji sudjeluju u radu Zajedničkog sabora u Pešti.¹⁸² Navedeni su zastupnici dobivali dnevnice u Pešti, pa se postavilo pitanje trebaju li im se isplatiti dnevnice Sabora

¹⁷⁴ Na 94. saborskoj sjednici od 28. rujna 1861. godine u: *Dnevnik Sabora 1861.*, str. 874, 889.

¹⁷⁵ Na 56. saborskoj sjednici od 13. listopada 1869. godine u: *Dnevnik Sabora 1868.-1871.*, str. 709.

¹⁷⁶ Na 57. saborskoj sjednici od 14. listopada 1869. godine u: *Isto*, str. 726–727.

¹⁷⁷ Na 59. saborskoj sjednici od 16. listopada 1869. godine u: *Isto*, str. 763.

¹⁷⁸ Na 62. saborskoj sjednici od 28. travnja 1870. godine u: *Isto*, str. 785.

¹⁷⁹ Na 63. saborskoj sjednici od 30. travnja 1870. godine u: *Isto*, str. 773–786.

¹⁸⁰ Hodimir, SIROTKOVIĆ, »Organizacija Sabora Hrvatske i Slavonije u nagodbenom razdoblju (1868–1918)«, *Arhivski vjesnik*, br. 34-35, Zagreb, 1992., str. 26.

¹⁸¹ Na 69. saborskoj sjednici od 4. srpnja 1870. godine u: *Dnevnik Sabora 1868.-1871.*, str. 887–888.

¹⁸² Zapisnik na 71. saborskoj sjednici od 6. srpnja 1870. godine u: *Isto*, str. 911.

u domovini uz *konakovinu*. Razlog za isplaćivanje dvostrukih dnevnica bili su troškovi dvostrukog smještaja jer zastupnici nisu znali koliko će trajati zasjedanje u Pešti, pa nisu otkazali smještaj u Zagrebu. Upravo stoga je odobrena isplata dvostrukih dnevnica za koju se Vuković založio.¹⁸³

Posljednja saborska aktivnost Stjepana Vukovića, prije raspusta Sabora nakon trogodišnjeg zasjedanja, bio je njegov izbor za člana, a kasnije i predsjednika *ad hoc* odbora za kaznionice, odnosno lepoglavsku kaznionicu, u srpnju 1870. godine.¹⁸⁴ U sabornici je 16. studenog 1870. godine odlučeno da se o lepoglavskoj kaznionici razmatra unutar odbora za proračun jer je stvar bila financijske prirode (uzdržavanje kaznionice, plaće upravi, opskrba), stoga u *Dnevniku Sabora* nema podataka o radu odbora za kaznionicu, kojega je Vuković bio član.¹⁸⁵

Zaključna razmatranja

Stjepan Vuković je bio ugledan član svoje zajednice, a dokaz tomu je činjenica da je bio predsjednik područnog odbora Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva u Varaždinu, povjerenik Društva za povjesnicu jugoslavensku, član JAZU-a, Društva sv. Jeronima i Narodnog muzeja, kotarski školski nadzornik, a u crkvenim krugovima je napredovao do časti zagrebačkog kanonika i ravnatelja konvikta prilikom čega mu je dodijeljen orden red željezne krune III. razreda. Nije zanemariv ni podatak kako je tri puta biran za saborskog zastupnika u kotaru Ivanec Varaždinske županije, gdje je vršio službu župnika. Iako izabran tri puta, na zasjedanju 1865./67. godine nije mogao sudjelovati zbog bolesti.

Usporedbom Vukovićevih biografskih podataka i njegova saborskog rada razvidno je kako se i u sabornici zauzimao za teme kojima se privatno bavio. Dakle, riječ je o obrazovanju (posebice osnovnim školama), gospodarstvu (zadruga, urbarski odnosi i financije) i politici. Još od mladih dana Vuković se opredijelio za unionističku političku struju i tim je uvjerenijima ostao vjeran do kraja svoga života. Iako je kroz povijest 19. stoljeća bilo primjera promjene političkih stavova, kod Vukovića to nije slučaj. Sva je tri puta izabran za saborskog zastupnika kao pripadnik unionističke političke opcije, a njegovi politički stavovi najbolje se očituju u saborskim govorima. Na zasjedanju 1861. godine, kao i na zasjedanju 1868./71. godine, Vuković je prilikom rasprave o odnosima s kraljevinom Ugarskom zagovarao njihovu obnovu i usku vezu. Godine 1861. zalagao se za obnovu veza s Ugarskom, uvjeravajući zastupnike da je u povijesti Trojednoj kraljevini bilo najbolje upravo u savezu s Mađarima. Istu je retoriku nastavio sedam godina kasnije, a posebno se istaknuo kao branitelj Nagodbenog operata u dijelu koji se odnosio na financije, što je očekivano jer je sudjelovao u pregovorima s ugarskim odborom upravo o tom pitanju. Doduše, nije tajio da takva, od opozicije žestoko kritizirana, financijska nagodba i nije najsretnije rješenje, ali je istaknuo da je to jedino moguće rješenje da se Nagodba provede, čemu je Vuković težio. Dokaz koji to potkrepljuje jest njegov prijedlog, nakon prihvaćanja Nagodbe, da se kralju zahvali za

¹⁸³ *Isto*, str. 911.

¹⁸⁴ *Isto*, str. 929, 953.

¹⁸⁵ Na 84. saborskoj sjednici od 16. studenoga 1870. godine u: *Isto*, str. 1064.

sankciju Nagodbe i prijedlog na koji način da se Nagodba proglasi. Također je tijekom trogodišnjeg zasjedanja Sabora dva puta biran za zastupnika u Zajedničkom saboru (1868. i 1869. godine).

Premda je u politici zagovarao uže povezivanje s Ugarskom, ipak se Vuković pokazao zaštitnikom hrvatskih prava. Na Saboru 1861. godine dao je prijedlog da njemački list *Agrammer Zeitung* prestane biti službeni list jer, između ostaloga, što je naveo, priječi razvoj narodnog jezika. Također je na istom zasjedanju podržao uvođenje hrvatskog jezika kao službenoga u svim javnim poslovima.

Zanimljivo je kako je Vuković branio pravo na narodnost i ustavnu slobodu. Upravo iz njegovih riječi, vezanih uz ta pitanja, razabiremo stavove o tekovinama modernih društvenih odnosa koji su počeli sve više zahvaćati europske zemlje. Vuković je izrazio pozitivan stav prema njima, a promicanjem hrvatskog jezika sam je djelovao na promicanju narodnosti.

Osim navedenoga, Vuković je na zasjedanju 1861. godine predložio oživljavanje županijskih sudbenih stolova što je, pak, bilo od iznimne važnosti za uvođenje reda u sudstvo opterećeno ostacima urbarskih odnosa. Kada je riječ o urbarskim odnosima i zadrugama, Vuković se aktivno zalagao za njihovo rješavanje zakonitim putem jednako na zasjedanju 1861. i 1868./71. godine. Sudjelovao je u radu odbora za zadruge, štoviše, požurio je njegovo osnivanje i donošenje zakonske osnove, a u oba zasjedanja je sudjelovao u raspravi o podjeli imovine zadruga. Tu se poslužio iskustvom koje je stekao kao župnik.

Također je želio riješiti neriješene urbarske odnose koji su kočili gospodarski razvoj, stoga je predložio 1861. godine ukidanje preostalih daća. Iako je njegov prijedlog odbijen zbog nepraktičnosti, treba pozdraviti inicijativu koju je pokazao. Na zasjedanju 1868./71. ponovno je pokazao interes za urbarske odnose i sudjelovao je u raspravi o zakonu kojim bi se potonji riješili.

Zanimao se u više navrata za financije (povećavanje plaća učiteljima, proračun, uređivanje saborskih računa), poglavito kao član odbora za sklapanje Nagodbe unutar kojeg je bio zadužen za pregovore o financijama. Njegov prijedlog o sređivanju saborskih računa bio je u svrhu uvođenja reda u saborske financije.

Iako neočekivano, s obzirom na to da se radi o svećeniku, Vuković se nije u sabornici previše bavio vjerskom tematikom. Na zasjedanju Sabora 1861. godine nije sudjelovao ni u jednoj takvoj raspravi, a 1868./71. godine podržao je molbu trapista da se nasele u Trojednu kraljevinu, unatoč protivljenju velike većine zastupnika. Ipak, valja napomenuti da je njegov rad na izradi zakonske osnove o osnovnim školama jasan dokaz da nije zaboravio svoj svećenički poziv. Naime, dok je većina europskih zemalja između 1860-ih i 1890-ih godina 19. stoljeća donosila sekularizacijske zakone o stavljanju škola pod nadzor svjetovnih vlasti, a ne više Katoličke crkve, Vuković je izradio prijedlog zakonske osnove u kojem nastavlja tradiciju škola s vjerskim karakterom. Na zasjedanju 1861. godine, iako se raspravljalo o organizaciji škola, njihov vjerski karakter još nije doveden u pitanje pa je Vuković sudjelovao u raspravi o školskom sustavu koja se tiče isplate plaća učiteljima. Njegovo zanimanje za ustroj škola razumljivo je ako ga usporedimo s momentima iz njegova života – bio je kotarski školski nadzornik i utemeljitelj novih škola.

U smislu promicanja modernizacijskih procesa u Trojednoj kraljevini, osim pokušaja rješavanja urbarskih odnosa, propadanja zadruga i izgradnje škola, zalagao se također za osnutak Sveučilišta.

Tijekom Vukovićeva saborskog rada nije zabilježeno da je promovirao vlastite interese. Postoje samo dva prijedloga iz zasjedanja 1868./71. godine koja su izazvala burne reakcije saborskih zastupnika. Naime, predložio je odgodu sjednica zbog poslova u poljoprivredi dok traje zasjedanje Zajedničkog sabora. Zbog tog je prijedloga optužen da su mu važnija zasjedanja Zajedničkog sabora i da želi osujetiti donošenje proračuna (za koji Trojedna kraljevina ionako nije imala potpune podatke). Negodovanje dijela zastupnika izazvao je također njegov prijedlog o slanju saborske deputacije da pozdravi kraljevu pratnju tijekom posjeta Zagrebu. Protivnici toga prijedloga smatrali su neprimjerenim da Sabor, kao zakonodavno tijelo, pozdravlja kraljevu deputaciju. No, Vukovićev je prijedlog prihvaćen od saborske većine.

Konačno, usporedbom saborskog rada Stjepana Vukovića 1861. i 1868./71. godine možemo zaključiti kako je bio politički dosljedan (pripadnik unionističke stranke), kako se bavio istom tematikom (zadruga, urbarski odnosi, obrazovanje) te kako je na zasjedanju 1868./71. bio aktivniji, što je razvidno iz članstva u saborskim odborima, podnesenim prijedlozima i saborskim istupanjima. No, valja imati na umu činjenicu da je zasjedanje iz 1861. godine trajalo samo jednu godinu, dok se 1868./71. radilo o trogodištu. Također, nameće se zaključak da je Vuković u nekim segmentima radio na promicanju modernizacijskih procesa (rješavanje urbarskih odnosa, propadanje zadruga, osnutak Sveučilišta), te je podržavao elemente modernosti kao što su pravo na narodnost i ustavna sloboda. Ipak, što se tiče nadležnosti nad osnovnim školama ostao je vjeran tradiciji i Katoličkoj crkvi.

Premda se ne može na osnovi analize saborskog rada jednog katoličkog svećenika generalizirati i reći da su svi bili iznimno aktivni saborski članovi, ipak dobivamo uvid u stavove i interese bar dijela saborskih zastupnika Trojedne kraljevine iz redova klera. Stoga, Stjepan Vuković, iako dosad javnosti nepoznat, dokaz je kako je i niži kler bio aktivan, uz nadbiskupe i biskupe, te se zanimao za raznoliku tematiku i aktivno sudjelovao u kreiranju političke, kulturne i gospodarske politike Trojedne kraljevine.

Summary

PARLIAMENTARY WORK OF CATHOLIC PRIESTS IN THE SECOND HALF OF THE NINETEENTH CENTURY – EXAMPLE OF STJEPAN VUKOVIĆ (1813 – 1871)

Participation of Catholic clergy in the work of the Croatian Parliament during the second half of the nineteenth century was quite common and prescribed by contemporary electoral laws. Even during the feudal times clergy had its position within the Croatian Parliament. After the abolishment of feudalism, beside priests and prelates who directly became members of the Parliament as according to their clerical dignity, there were some clerics who came to the Parliament through elections, and Stjepan Vuković was one of these. On the basis of the unpublished archival sources (Yearbook of Parish of St. Mary

Magdalene from Ivanec, Croatian State Archives), published archival sources (Parliament records), periodicals and relevant literature author of this article describes biographical path of Stjepan Vuković, who was Catholic parish priest in Ivanec, Zagreb canon, member of the Parliament and member of several distinguished economic and cultural institutions. Detail analysis of Vuković's parliamentary speeches reveals more about his personal and political interests, especially regarding his attitude towards Hungary and modernization (foundation of the university, law about elementary schools, and resolving some of the social and economic problems left behind from feudal times). Namely, the analysis has shown that Vuković was persistent in his political opinions, loyal to the Unionist Party and diligent regarding promotion of the Catholic Church interests, which could be expected because of his clerical background.

KEY WORDS: *Stjepan Vuković, Croatian Parliament, catholic clergy, modernization, ecclesiastical history, 19th century.*